

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

MOŽNOSTI POROZVODOVÉ PÉČE Z HLEDISKA OSPOD

**THE POSSIBILITIES OF AFTER DIVORCE CARE FROM
VIEWPOINT OF OSPOD**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce:

PaedDr. Mgr. Hana Žáčková

Autor:

Eva Vilémová

Praha 2015

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PaedDr. Mgr. Haně Žáčkové za odborné vedení mé bakalářské práce, cenné rady, důležité připomínky a za trpělivost, čas a ochotu, kterou mi věnovala v průběhu zpracování této bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Možnosti porozvodové péče z hlediska OSPOD“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 28. 4. 2015

Eva Vilémová

Anotace

V mé bakalářské práci se zabývám, dle mého názoru velice aktuálním tématem a to možnostmi porozvodové péče z hlediska orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Cílem mé práce je popsání možností porozvodové péče a celkové problematiky, která se týká období před rozvodem, zahrnuje období rozvodu a následné porozvodové období. V teoretické části jsem se všeobecně zaměřila na rodinu, kterou lze brát jako základní kámen každé společnosti, rozličným a možným postavením jejích jednotlivých členů až ke vztahovým problémům, kdy dojde k rozvodu. Praktická část obsahuje čtyři případové studie, které popisují čtyři různé druhy porozvodové péče o nezletilé děti. Dále zahrnuje dotazníkové šetření, pomocí kterého jsem zjistila, s jakými možnostmi porozvodové péče se sociální pracovníci nejvíce setkávají.

Annotation

In my bachelor's work I research the possibilities of after divorce care from viewpoint of social-justice protection of children. The purpose of my bachelor's work is to describe the possibilities of after divorce care and total issue, which prevents period of before divorce, include period divorce and resultant after divorce period. In the theoretical part I generally focus on family, which is basic stone of every society, because it has different and possible position their individual member of family up to problems in relationship, when it comes to divorce. The practical part includes four case studies, which I describe four different kind of after divorce care about minor children. The practical part includes short survey.

Klíčová slova

Rodina, rozvod, děti, sociální péče

Key words

Family, divorce, children, social care

Obsah

Obsah	5
Seznam zkratek	7
Úvod	8
1. Rodina.....	9
1.1. Rodina z hlediska historického vývoje	10
1.2. Rodina z hlediska současnosti	11
1.3. Funkce rodiny.....	12
1.3.1. Typy rodin dle plnění funkcí.....	13
1.3.2. Syndrom CAN - Child Abuse and Neglect	14
1.3.3. Kvalita rodinného prostředí	17
1.4. Výběr partnera	17
1.5. Manželství	18
1.6. Rodina a dítě.....	19
1.6.1. Základní potřeby dítěte	19
2. Rozvod	20
2.1. Syndrom zavrženého rodiče	21
2.2. Právní rozvod versus psychorozvod	22
2.3. Neúplná rodina	22
3. Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD)	24
3.1. Funkce OSPOD v průběhu rozvodu.....	26
3.2. Funkce OSPOD v porozvodové péči.....	27
3.3. Spisová dokumentace.....	27
4. Formy porozvodové péče	28
4.1. Svěření do péče jednoho z rodičů	28
4.1.1. Svěření dítěte do výhradní péče matky	30
4.1.2. Svěření dítěte do výhradní péče otce.....	31
4.2. Střídavá péče.....	32
4.3. Společná péče.....	34
5. Dopad na psychiku	35
5.1. Dopad na psychiku dítěte	35
5.2. Dopad na psychiku dospělých	38
5.3. Rodiče a jejich noví partneři	40

6. Dopad na ekonomickou stránku rodiny	41
7. PRAKTICKÁ ČÁST	43
7.1. Dotazník	43
7.2. Případové studie	44
7.2.1. Kazuistika č. 1 – střídavá péče.....	44
7.2.2. Kazuistika č. 2 – svěření do péče matky	45
7.2.3. Kazuistika č. 3 – svěření do péče otce	46
7.2.4. Kazuistika č. 4 – společná výchova.....	48
7.3. Shrnutí.....	49
Závěr	50
Použitá literatura	52
Přílohy	55
Summary.....	56

Seznam zkratek

Aj. – A jiné

Atd. – A tak dále

Apod. – A podobně

CAN – Child abuse and neglect

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

Např. – Například

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

PAS – Parental alienation syndrome

SPOD – Sociálně-právní ochrana dětí

SZR – Synrom zavrženého rodiče

Tzv. – Tak zvaný

Úvod

Rozvod je pro každou rodinu většinou velice těžký. Odráží se v psychice všech zúčastněných, nejvíce však dětí. Dopad mívá i na finanční stránku toho rodiče, kterému je potomek svěřen do péče. Ale snad nejpodstatnější je zvýšená odpovědnost při výchově dětí, která zůstává v největší míře na rodiči, který dítě nebo děti dostane do péče. Ze statistik vyplývá, že děti jsou většinou po rozvodu svěřené do péče jednoho z rodičů, nejčastěji do péče matky. Je tu však i možnost střídavé péče nebo dokonce společné péče. Neustále probíhají odborné diskuze o jednotlivých formách porozvodové péče o děti a snaží se najít nejlepší možné řešení a nejlepší formy této péče s minimálním negativním dopadem na křehkou dětskou psychiku. Podle mého názoru nelze jednoznačně stanovit, že ta nebo ona forma péče je nejlepší. Vždy je to velmi individuální. Proto je nutné posuzovat jednotlivce a prospěch dítěte. Pro každého je přijatelné a vhodné něco jiného. Ze svého okolí znám případ střídavé péče a nejsem si zcela jista, že dítě, kterého se tato péče týká, zvládá situaci zcela bez problémů. Problém v tomto případě vidím i v doplnění neúplné rodiny novým partnerem matky popř. partnerkou otce. Na druhou stranu znám případ tzv. společné péče, kdy děti byly po rozvodu svěřeny matce a otci pouze jejich domluvou nikoliv rozhodnutím soudu a rodiče se o ně starají tzv. společně. Tuto situaci zvládají většinou všechny děti dobře, nechybí jim ani otec ani matka. Zde je však důležitý fakt, že rodiče zvládli překonat rozvod rozumně. Nutné je však podotknout, že i přes tento pozitivní přístup zúčastněných dospělých, se rozvod dotkne psychiky dětí, protože přáním každého dítěte je být společně s oběma rodiči a vnímat jejich lásku, domov a jistoty, které rodinné společenství poskytuje.

Téma rozvodu je stále aktuální, neboť hodnota rodinného společenství je v současné době hodně podceňována a lidmi přehlížena a je třeba se na tuto problematiku lépe zaměřit, věnovat se jí a snažit se zmírnit nebo zamezit negativním dopadům na zúčastněné a celou společnost.

Tématem porozvodové péče se chci zabývat ve své bakalářské práci tedy nejen pro jeho celospolečenskou závažnost, ale i z důvodu osobní zkušenosti s rozvodem svých rodičů a zkušeností lidí z mého blízkého okolí. Cílem mé práce je pak popsání možností porozvodové péče z hlediska přispění OSPOD – jaké možnosti OSPOD má, jak jich využívá a jaké formy péče nejvíce preferují (případně jakých možností by bylo možné ještě využít).

1. Rodina

Rodina je pro nás velice důležitá od narození po celý život. Je to naše základní sociální skupina, která nás po celý život formuje, měla by nám poskytovat pocit jistoty a protože je tvořena rozdílnými generacemi a sociálním zázemím, je možné z ní čerpat nepřeberné množství zkušeností. Od počátků lidské civilizace byla nejdůležitějším důvodem existence rodin náležitá péče o děti. (Matoušek, 2003)

Je to skupina osob, která bývá spojena manželským a příbuzenským vztahem. Základní rodinné uspořádání je tvořeno rodiči (muž a žena), jejich dětmi a případně prarodiči. Do rozšířeného rodinného uspořádání patří příbuzní, jako prarodiče, bratrance a sestřenice, strýcové a tety apod. Rodina však může být tvořena i pouze jedním rodičem, nejčastěji to bývá žena, taková rodina se pak nazývá neúplnou. Funkce rodiny jsou reprodukční, sociálně ekonomické, kulturně výchovné, sociálně psychologické a emocionální. (Matoušek, 2003)

Zároveň je základem fungující společnosti. Nejdůležitější je rodina pro dítě. Nachází tam své idoly, poskytuje dítěti sociální dovednosti, ukazuje mu hodnoty, poskytuje podporu. Rodina je důležitá pro zdravý tělesný i duševní vývoj dítěte a poskytuje dítěti jistotu a domov. „V současnosti se považuje rodina za nenahraditelné podpůrné a výchovné prostředí pouze u předškolních dětí.“ (Matoušek, 2003)

Dále je rodina velice důležitá i pro dospělého člověka. Rozšiřuje mu jeho sociální pole, může se vyvíjet a neopakovat chyby svých rodičů, realizuje svoje představy a plány. Dává pocit bezpečí a pevného zázemí. Je to však i zdroj konfliktů a z toho plynoucího stresu. Rodinní příslušníci se vzájemně musí přizpůsobovat, komunikovat a spolupracovat spolu a pak teprve rodina funguje tak, jak by měla. Velmi důležité je předávání rodinných tradic a zvyklostí, které napomáhají udržet odolnost proti vnitřním a vnějším stresům. (Matoušek, 2003)

Rodina představuje i samostatné hospodářství. „V tradičních společnostech je rodina skupinou, v níž vládne plná ekonomická solidarita. V moderní společnosti očekávají občané, že tíži zaopatřování dětí, nemocných a starých lidí na sebe do jisté míry vezme stát.“ (Matoušek, 2003)

Rodina buduje společné bydlení, které nazýváme domovem. Domov je pro rodinu velice důležitý, ať už je v jistých kulturách pohyblivý (jurta, stan, přívěs) nebo nepohyblivý (dům, byt). Je to místo, kde člověk může být sám sebou, protože v náročné společnosti to mnohdy jinde z různých příčin nejde. Poskytuje mu jakési „útočiště“.

V rámci domova dochází k reprodukci tělesných a duševních sil, člověk v takovém prostředí odpočívá, řeší rodinné problémy a prožívá i různé radosti. (Matoušek, 2003)

Vývojová stadia rodiny neboli teorie rodinného cyklu:

1. Bezdětní manželé – pár dvou lidí bez dětí, období, kdy se nastavují pravidla a bourají se pravidla z předchozí rodiny;
2. Rodina s malými dětmi – je to období, které je zaměřeno na uspokojování potřeb dítěte, mění se role – z manželky se stává matka, z manžela otec, atd.;
3. Rodina s předškolními dětmi – v tomto období je velice důležitá podpora a vývoj emocionality dítěte, osamostatňování;
4. Rodina s dětmi v mladším a středním školním věku – důraz je kladen na pomoc dítěti se školními povinnostmi, rovnováha rodičovské odpovědnosti a odpovědnosti dítěte;
5. Rodiny s adolescenty – dle nejstaršího dítěte do 20 let – rovnováha rodičovské a vlastní odpovědnosti – je důležitá podpora zodpovědnosti, určení a nastavení hranic;
6. Rodina poté, co první dítě odejde z domova – je to období od odchodu prvního dítěte do odchodu posledního dítěte, hlavním úkolem je nechat děti odejít, nebránit jim v tom;
7. Prázdné hnízdo, rodina dospělých středního věku – obnova samostatného soužití partnerů;
8. Rodina stárnoucích osob – začínající role prarodičů, objevují se pocity zbytečnosti, toto období končí smrtí jednoho z partnerů.

(Matoušek a kol., 2014)

1.1. Rodina z hlediska historického vývoje

Z archeologických nálezů je potvrzené, že i v dobách dávných měli lidé své komunity. V rámci těchto komunit se tvořily určité role pro jednotlivé její příslušníky, např. bojovníci, lovci nebo ti, kteří se starali o děti apod. (Matoušek, 2003)

V dobách starověku a středověku byl pojem rodiny chápán jako společnost lidí, kteří společně bydlí v jedné domácnosti, kde společně hospodaří a řídí se jednou autoritou – hlavou rodiny. Týkalo se to spíše nižších tříd. Vycházelo to z římského práva, ale i z Bible. Tato vize se udržela téměř až do začátku 19. století. Co se týče vyšších tříd, tak tam byl pojem rodiny chápán trochu jinak, tedy jako pokrevní příbuzenství. Rodinou byl chápán celý rod. (Možný, 1990)

V 18. století se začalo rozvíjet úsilí o podporu rodiny, jako důležitého společenství. V té době se také začala objevovat snaha o emancipaci žen. Patriarchální typ rodiny tedy začíná upadat. (Matoušek, 2003)

Na přelomu 19. a 20. století byla ohrožena dřívější velká rodina z důvodu přicházející průmyslové revoluce. Začaly být ohroženy rodinné podniky, hospodářství a živnosti. S průmyslovou revolucí přicházelo i stěhování z venkova do měst, začínalo období větší nezávislosti a svobody mladých lidí vůči rodině. Postupně se začaly vytrácet rodinné tradice a zvyklosti. Ženy začaly pracovat jako muži, a to i přesto, že byly hůře ohodnoceny. Rodiny už nebyly nejdůležitější částí jejich života. (Matoušek, 2003)

V poválečné době opět přibýlo sňatků a pochopitelně přibýlo i narozených dětí. Rodiny začaly opět držet více při sobě. Lidé začali vnímat rodinu hlavně z pohledu seberealizace, což bylo způsobeno převážně politickými a ekonomickými důvody. (Kraus, 2008)

1.2. Rodina z hlediska současnosti

V dnešní době již není kladen důraz na manželství, jako na podmínku rodinného života. Častěji přibývá rodin s dětmi nesezdaných párů, je to zhruba třetina dle Českého statistického úřadu. Dále je důležité zmínit častou změnu rolí mužů a žen. Dnes již ani není tolik neobvyklé, když má žena lepší zaměstnání a tím pádem muž zůstane na mateřské s dítětem.

Kraus rozlišuje rodinu nukleární, neboli jadernou, jenž je tvořena rodiči nebo rodičem a dětmi. Dále jde o rodinu rozšířenou, velkou, kterou tvoří příbuzní jako prarodiče, strýc, teta atd. Orientační rodinou nazývá rodinu, v které osoba vyrůstá jako dítě. V pozdějším období, kdy tato již dospělá osoba zakládá vlastní rodinu, nazýváme rodinou prokreační neboli rozmnožující. (Kraus, 2008)

Podle Možného je v dnešní době běžné spojení nukleární rodiny s rodinou ženy. Avšak většina rodin žijících v městech žije v dvougeneračních nukleárních rodinách. Z jeho studií také vyplývá, že většina dětí má volnější vztah k otci, než k matce. To je způsobeno rozličnými zájmy o záležitosti dítěte. Matka se více zajímá o školu, kamarády apod., zatímco otec se o takové věci zajímá méně. Je to i tím, že otec častěji rozkazuje a matka spíše žádá či dokonce prosí. (Možný, 1990)

Oproti dřívějšku je zcela obvyklé, když je žena zaměstnána. Dá se to považovat i za jistou ekonomickou nutnost rodiny. Ne každá rodina si může dovolit matku jako ženu v domácnosti. Na ženu potom dopadá větší zátěž než na muže, protože musí obstarat i celou domácnost. Na muže je kladen velký důraz ohledně zabezpečení rodiny, ale i

zapojení se do domácnosti. Není to tak ale vždy, protože v posledních letech dochází ke změnám. (Matoušek, 2003)

1.3. Funkce rodiny

V důsledku nedostatečného plnění rodinných funkcí v dnešní době více vzrůstají nároky a požadavky společnosti na rodinu. Rodiny však stále zůstávají protikladem veřejného světa, pro své členy poskytují stále jakési útočiště. Proto rodina pořád zůstává nenahraditelným společenstvím. (Kraus, 2008)

„Původní komplex funkcí rodiny se tenčí – některé z nich postupně slábnou, i když úplně nemizí; od konce 19. století v Evropě některé z jejich tradičních funkcí začal přebírat vznikající sociální stát. V současnosti má v západní civilizaci rodina zejména tyto funkce:

1. Podporování socializace – vychovávání dětí;
2. Vztahovou podporu dospělých lidí;
3. Ekonomickou podporu všech členů“

(Matoušek a kol., 2014)

Dále mohou být funkce rodiny rozděleny jako:

1. Biologicko-reprodukční (v dnešní době se objevuje problém, kdy je dítě často bráno jako „překážka“ v profesním růstu rodičů, u lidí méně majetných je naopak bráno jako určitý přepych; s tím je pak spojeno i to, že se ženy stávají matkami v pozdějším věku, než tomu bylo dříve zvykem)
2. Sociálně-ekonomická (rodina zastupuje důležitou roli na trhu jako spotřebitel, opět se rozvíjí rodinné podniky),
3. Ochranná (tato funkce zahrnuje základní životní potřeby všech členů rodiny)
4. Socializačně-výchovná (funkce je významná pro správný vývoj jedince, hlavně co se týká přijímaných hodnot, vzorců chování apod.; za optimální se považuje přístup demokratický, který si zakládá na partnerských vztazích a možnostech diskuze),
5. Emocionální (dá se říct, že je to nejdůležitější funkce rodiny, protože lásku, pocity bezpečí a jistoty, úctu, pochopení jiná instituce poskytnout nemůže; špatné je, že to tak v některých rodinách již nebývá a tím pádem přibývá deprivovaných a zanedbávaných dětí),
6. Zábava, relaxace (tato funkce je nejdůležitější pro děti, zahrnuje především to, jak společně tráví rodina svůj volný čas)

(Kraus, 2008)

1.3.1. Typy rodin dle plnění funkcí

1. Funkční – své funkce plní úměrně. V takové rodině nebývají žádné větší problémy. Většinou bývá úplná, stabilní, s dobrou sociální i ekonomickou a kulturní situací. Je harmonická. Správné fungování je i závislé na vzájemných vztazích mezi členy rodiny, na jejich psychice atd.
2. Dysfunkční – nedostatečné plnění některých funkcí, rodina však není ohrožena, přesto, že má řadu problémů.
3. Afunkční – nezvládnuté plnění základních potřeb rodiny, až její rozpad, je narušen i socializační vývoj dítěte. Taková rodina má obvykle problémy se samotným fungováním, týká se to především partnerských vztahů, vztahů mezi rodinnými příslušníky, má finanční problémy, problémy s bydlením, zahrnuje i špatnou výchovu dětí, nemoci, závislosti partnerů na různých návykových látkách a spousty dalších problémů, které narušují správné fungování a chod rodiny. Dítě, které nemá správné podmínky pro zdravý psychický a fyzický vývoj, můžeme nazvat ohroženým, protože s největší pravděpodobností se to odrazí v jeho budoucím životě, v sociálním fungování apod. Ohroženými můžeme v afunkční rodině nazvat i dospělé, nejčastěji ženy, lidi v důchodu, nemocné či postižené a v poslední době nemůžeme zapomínat ani na muže. „Dva základní druhy nepříznivého vlivu na děti (špatného zacházení s ním) v rodině jsou zanedbávání významných potřeb dítěte a ubližování dítěti. U traumatizovaných dětí se rozvíjí syndrom týraného či zanedbávaného dítěte. Obecnějším pojmem je tzv. deprivací syndrom, který popisuje důsledky toho, že dítěti nebyly naplňovány některé základní potřeby.“ (Matoušek a kol., 2014)

Dle Gjuričové existují rodiny rozpadlé, rozvrácené, nesezdané, doplněné, třígenerační, nebiologické (adopce či pěstounská péče), rodiny s homosexuálními a lesbickými rodiči, binukleární rodiny (rodiny se střídavou výchovou o dítě po rozvodu) a mnoho dalších. (Gjuričová a kol., 2009)

Typologie rodiny:

1. Perfekcionistické rodiny – „utažené“, úzkostně neurotické;
2. Nepřiměřené rodiny – závislé na okolí, nezralé či dětinské;
3. Egocentrické rodiny – chladné, neosobní;

4. Asociální rodiny – agresivní, deviantní či delikventní, impulsivní.
(Matoušek a kol., 2008)

Styly rodinné výchovy se dělí na perfekcionistickou, autoritářskou, rozmazlující, liberální, rodinu s narušenými vnějšími či vnitřními vztahy a na neúplnou rodinu.
(Matoušek a kol., 2008)

Gillernová rozlišuje čtyři druhy výchovných stylů:

1. Autoritářský styl – pro dítě je tento styl výchovy velice náročný, rodiče zauímají vůči němu odmítavý postoj. Mají na dítě vysoké požadavky, přestože mu s nimi nepomáhají a neberou v potaz jeho schopnosti a možnosti.
2. Autoritativně vzájemný styl – rodiče při tomto stylu také kladou na dítě velké požadavky, např. ve škole, ale naopak od předchozího stylu mu s tím pomáhají a podporují ho.
3. Zanedbávající styl – rodiče nekladou dítěti velké požadavky, vlastně se dá říct, že od něj nic neočekávají, nezajímají se o něj. Mnohdy dítě odmítají nebo mu neposkytují dostatek citového uspokojení.
4. Shovívavý styl – rodiče mají na dítě malé nebo žádné požadavky, čímž mu nejsou jasně dané hranice, ale zároveň mu jsou oporou a citově jej zanedbávají.

(Gillernová, 2004)

„Dimenzi emočního vztahu tvoří kladná a záporná komponenta.“ (Gillernová, 2004) Je to rozkol mezi tím, v jaké míře dávají rodiče dítěti lásku, anebo jej odmítají.

Rozdělení emočních vztahů:

1. Kladný – převažují zde kladné komponenty.
2. Střední – kladné a záporné komponenty jsou vzájemně v rovnováze, avšak hrozí skutečnost, že zde může vzniknout vztah, kdy se objeví dva odlišné citové postoje, např. sympatie versus antipatie.
3. Záporný – převažují zde záporné komponenty.

(Gillernová, 2004)

1.3.2. Syndrom CAN - Child Abuse and Neglect

V souvislosti s mou prací se o tomto problému zmiňuji proto, že si myslím, že je celkem opomíjeno, přestože se tento syndrom může objevit jak v předrozvodovém období, tak i dlouho poté, co je rozvod uzavřen.

Podle definice Zdravotní komise rady Evropy z roku 1992 jde o syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Takového činu se zpravidla dopouštějí nejbližší

osoby dítěte, které se o ně mají starat, nejčastěji tedy rodiče. Jde o úmyslný čin páchaný na dítěti, případně dětech. Podle odhadů je u nás 1-2 % týraných dětí mladších patnácti let. Tyto počty každým rokem rostou, ale je to jen minimum případů, o kterých se veřejnost dozví.

Formy:

1. Tělesné týrání

Zahrnuje vědomé tělesné ubližování, ale i nezabránění takovému činu. Důsledkem bývá fyzické poranění dítěte, mnohdy s trvalými následky a v nejhorších případech končící smrtí. Je velice tenká hranice mezi pouhým trestem jako výchovným prostředkem a tělesným týráním.

2. Psychické týrání

Je to takové týrání, které negativně ovlivňuje vývoj a zdravý psychický stav dítěte. Zahrnuje to např. ponižování, nadávání, výsměch, výhrůžky, izolaci, ignoraci aj. Následkem mohou být pocity méněcennosti, nízké sebevědomí a sebedůvěra. Psychické týrání je hůře odhalitelné oproti fyzickému týráním. Dítě nemá viditelná zranění a většinou se bojí někomu se svěřit se svými problémy.

Častým případem psychického týrání bývají i rozvodové „tahanice“ rodičů, kdy upřednostňují své zájmy, před zájmy dítěte. Neuvědomují si, že dítě vnímá co se děje mezi svými rozvádějícími se rodiči, ačkoli o tom nemluví, dále těžce snáší případné ovlivňování proti druhému rodiči, vtahování do konfliktů, zabraňování styku s druhým rodičem apod. Rodiče by se nad sebou v takových těžkých chvílích měli zamyslet, a řešit i přes svůj odpor, takovou stresující záležitost s ohledem na své děti.

Psychické týrání může nastat i tehdy, když je matka během rozvodového řízení zcela „na dně“ a nedokáže se o dítě starat.

3. Sexuální zneužívání

Je to jakékoliv nevhodné sexuální chování či kontakt, kterému je dítě vystaveno, za účelem uspokojení zneuživatele.

Rozdělení:

- a) Kontaktní
- b) Bezkontaktní
- c) Komerční zneužívání

Sexuální zneužívání má negativní dopad na vývoj dítěte a stejně tak ovlivňuje jeho budoucí život a vztahy.

V souvislosti s porozvodovou problematikou je důležité zmínit případy, kdy si rozvedená matka najde nového partnera, kterého nezná moc dobře. Z počátku se může zdát, že nový partner má o děti opravdový zájem a že by mohl být skvělým „náhradním rodičem“, ale postupem času vyjde najevo, že jeho úmysly nejsou v normách chování a hraničí s pedofilií.

4. Zanedbávání

Zanedbávání je nedostatečná péče o dítě, která ohrožuje jak fyzický tak duševní vývoj a stav dítěte.

Rozdělení:

a) Tělesné zanedbávání

Je to nedostatečné uspokojování základních potřeb dítěte, jako např. zajištění dostatečné stravy, oblečení, přístřeší, ale i zanedbání lékařské péče či prevence.

b) Citové zanedbávání

Je to nedostatečné uspokojování citových potřeb dítěte, jako např. nedostatek lásky, pocitu bezpečí a jistoty, náklonosti aj.

c) Zanedbávání výchovy a vzdělání

Zahrnuje neposílání dítěte do školy a z toho vyplývající neodůvodněná vysoká absence apod.

d) Zanedbávání dozoru

Zahrnuje nedostatečný dozor, který je především u malých dětí hrozbou následného zranění a v nejhorších případech i smrti.

V případech zanedbávání jde také o situace, kdy se například matka zhroutí z důvodu rozpadu manželství a vlastně celého jejího života až dojde k tomu, že se nezvládá starat o děti a nedává jim dostatek lásky, pocitu jistoty a bezpečí.

5. Sekundární viktimizace

Druhotné vystavení neúnosné psychické zátěži na dítě, které se může objevit při opakovaném vyšetřování syndromu CAN. „Dítě jako oběť trestného činu se stává ještě obětí vyšetřování“. (www.ditekrize.cz/sukndarni-viktimizace)

6. Systémové týrání

Nastává, když se systém, který vznikl na ochranu dítěte, obrátí proti jeho blahu. Je to např. opakovaná vyšetření u lékaře, opakované výsledky, rozhodování o osudech dětí bez dostatečných informací o situaci, aj. (www.ditekrize.cz/syndrom-can)

1.3.3. Kvalita rodinného prostředí

Dobré rodinné prostředí je velmi důležitým faktorem pro fungování rodiny. Špatné prostředí má za následek stres a další negativní dopady. Komunikace a schopnost ustoupit a omluvit se je velice důležité pro fungování rodiny. Rodinné prostředí má velmi důležitý vliv na vývoj dítěte. Pomáhá mu dostatečně se socializovat. Správné rodinné prostředí by mělo dávat pocit jistoty a bezpečí, uspokojovat potřeby všech společně žijících členů rodiny. Členové rodiny v něm žijí a dávají potomkům a sobě navzájem sociální, materiální, psychické či kulturní podmínky správné k vhodnému životu. Nejlepší je prostředí úplné rodiny, avšak je možné, že i neúplná rodina dá podmínky pro správné a spokojené rodinné prostředí. Správné rodinné prostředí nás nejvíce ovlivňuje a dá se z něho částečně určit i naše budoucí role ve společnosti a vztazích.

1.4. Výběr partnera

Obecně jde při výběru partnera především o vzájemné sympatie, zamilovanost, očekávání a také o konečná reálná očekávání.

Dle Mursteinovy teorie jsou při výběru partnera nejdůležitější tyto faktory – podnět, hodnoty a role. Rozděluje se do tří fází, ve kterých je nejdůležitější vyváženost výměny:

1. Fáze podnětu – partner působí jako určitý podnět, především svojí přitažlivostí, vzhledem a chováním;
2. Fáze hodnot – vzájemné získávání informací mezi partnery, zahrnující společné zájmy, postoje či hodnoty, pokud partneři zjistí rozdílnost v zájmech, postojích či hodnotách, tak se většinou rozcházejí, pokud to nevykompenzují jiné výhody;
3. Fáze role – vytvoření vzájemně se doplňujících rolí mezi partnery.

(Murstein in Kratochvíl, 1992)

Podle Matouška dávají ve většině kultur muži přednost vzhledu a věku ženy. Ženy dávají přednost u mužů také věku, ale naopak staršímu a schopnosti ekonomicky zabezpečit rodinu. Dá se říct, že je to velice přirozené, protože mladá a krásná žena je předpokladem pro zdravé potomstvo a zralý a zabezpečený muž zase zajistí správné podmínky pro jakési materiální přežití rodiny. Mezi další důležité faktory ve výběru partnera patří i podobné sociální a psychologické charakteristiky jako například sociální

postavení, náboženství, rasa. Dá se předpokládat, že svazky založené na základě takových to podobností bývají úspěšnější, než když tomu tak není. Velký důraz je kladen i na vzájemné doplňování se ve vztahu, pokud tomu tak není, hrozí konfliktní manželské soužití. Dalším významným faktorem při výběru partnera je zamilovanost (určitý stav vědomí), při kterém si partnera idealizujeme a jsme jím až fascinováni. U mužů pak rychleji než u žen nastane tzv. vystřízlivění a nastoupí realističtější pohled na partnera. Při výběru partnera jde především o vědomé očekávání, ale i o nevědomé očekávání, kde hrají důležitou roli rodiče. Když jedinec vidí ve svém partnerovi určitou náhražku za osobu jemu blízkou a partner se postupem času začne odchylovat od této představy, může se stát až nepřijatelným. (Matoušek, 2003)

1.5. Manželství

Je to souhrn vazeb, které spojují oba manžele a vazeb, které spojují manžele s ostatními lidmi. (Matoušek a kol., 2014)

Manželství je trvalé společenství ženy a muže, tvoří legislativní základ rodiny a je dobrovolné. Hlavním cílem je založení rodiny a výchova dětí. Manželé si jsou zcela rovni, mají stejná práva i povinnosti. Měli by žít společně, být si věrní, vzájemně se respektovat, pomáhat si. Také by měli společně vytvářet správné rodinné prostředí. Uzavírá se svobodným rozhodnutím muže a ženy před obecním úřadem, který má pověření k vedení matriky, případně jiným úřadem s touto funkcí nebo před církevním orgánem nebo náboženskou společností, která k tomu má zvláštní předpis. (Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.)

Je zcela běžné, že se při společném soužití partnerů objeví krize. Nejčastěji po prvním či druhém roce společného soužití, dále kolem pátého až sedmého roku, což je doba nástupu dítěte do školy – to zahrnuje změnu životního stylu matky, postoje obou rodičů na školní výsledky dítěte a poslední nejčastější krizí je období po dvaceti letech, když začínají děti odcházet samostatně bydlet, tzv. vylétávání z hnízda, opuštěné hnízdo – partneři si opět musí zvykat pouze na společné bydlení, zvykat si na stáří atd. Je velice důležité, aby spolu dokázali partneři v obtížných životních situacích dobře komunikovat a tím zabránili postupu a negativním dopadům případné krize. (Matoušek a kol., 2014)

Manželství se uzavírá buď občanským, nebo církevním sňatkem a končí buď smrtí jednoho z manželů, pokud soud prohlásí jednoho z manželů za mrtvého nebo rozvodem. V dnešní dosti hektické době upadá tradice rodinných hodnot. Průměrný věk prvního sňatku se odsouvá stále do staršího věku, než tomu bylo dříve. Mladí lidé dávají přednost kariéře, zálibám, nechtějí se nechat omezovat rodinou, protože nechtějí podstupovat

náročnost, odpovědnosti i určité omezení, které s sebou rodinný život samozřejmě přináší. Na založení rodiny mají stále spoustu času.

1.6. Rodina a dítě

Dítě je od narození součástí rodinného společenství. Jisté pouto a vztah mezi rodiči a dítětem vzniká už před porodem, hlavně tedy mezi matkou a dítětem, protože plod vnímá a reaguje na matčin stres, apod. Příchod dítěte na svět znamená pro většinu rodin velkou událost a radost. „Z etologického hlediska je podstatné, že lidské mládě má velice dlouhý vývoj, a proto je ze všech živočichů nejdéle odkázáno na rodičovskou péči.“ (Matoušek, 2003)

Záleží na tom, zda se dítě narodí do funkční nebo do nefunkční rodiny, zda je chtěné nebo nechťené. Dle Matouška ve většině kultur preferují rodiče před narozením více chlapce než dívky. Od toho se pak odvíjí celý jeho vývoj a život. Podle zákonů je dítě každá lidská bytost, které není 18 let. (Matoušek, 2003)

1.6.1. Základní potřeby dítěte

1. Potřeba určité úrovně celkové vnější stimulace. Jinak řečeno, potřeba určitého množství, proměnlivosti a kvality vnějších podnětů. Její uspokojení umožňuje naladit organismus na žádoucí úroveň aktivity.
2. Potřeba vnější struktury – čili potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech (říkáme tomu smysluplný svět). Uspokojení této potřeby umožňuje, aby se z podnětů, které by jinak byly chaotické a nezpracovatelné, staly zkušenosti, poznatky a pracovní strategie. Jde tedy o základní podmínky pro jakékoliv učení.
3. Potřeba specifického sociálního objektu – čili potřeba primárních emocionálních a sociálních vztahů. Z hlediska dítěte jde o vztahy ke „svým lidem“ a vztahy těchto jeho primárních vychovatelů k němu. Náležité uspokojení této potřeby přináší dítěti pocit životní jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní integritu jeho osobnosti.
4. Potřeba osobně-sociálního významu, což znamená společenské uplatnění a společenskou hodnotu. Z uspokojení této potřeby vychází zdravé vědomí vlastního Já, vlastní identity. Ta pak je dále podmínkou pro osvojení užitečných společenských rolí a hodnotných cílů životního snažení.
5. Potřeba otevřené budoucnosti a životní perspektivy (jinými slovy „naděje“). Její uspokojení dává životu časové rozpětí a podněcuje a udržuje v člověku jeho životní aktivitu.

(Langmeier a kol. in Vymětal, 2004)

2. Rozvod

Česká republika patří mezi země s velkým počtem rozvodů. Téměř každé druhé manželství se rozvádí. (Kraus, 2008)

Rozvod je jednou z možností ukončení manželství. Dnes je to již běžný čin. Je to právní akt, který probíhá před soudem, pokud spolu muž a žena už nechtějí být, respektive, pokud je manželství hluboce a trvale rozvráceno a nelze předpokládat obnovu vzájemných vztahů manželů. Dá se to nazvat i jako zánik manželství. Jde o přerušení rodinných vztahů. Důvody pro rozvod můžou být různé, od nejruznějších problémů, které nejsou partneři schopni společně řešit, tak i rozdílnost povah, názorů a zájmů až po případnou nevěru, alkoholismus, agresivitu, týrání, neúčast při výchově dětí apod. Pochopitelně se tato událost nejvíce dotkne dětí, i když mnohdy to pro ně může být i jakési vysvobození. Zde je nutné zmínit, že za značnou rozvodovostí stojí i současná společenská situace, kdy je tzv. módní neuznávat základní partnerské a morální zásady, kdy i lidé, kteří stojí v popředí naší společnosti a jsou tzv. viditelní, nemají dostatek morální síly udržet svoji rodinu jako úplnou.

„Jedná se o dlouhodobé období naplněné stresem a frustrací důležitých lidských potřeb s aspekty sociálními, etickými, právními, emočními a pochopitelně psychologickými.“ (Dytrych a kol., 2002). Rozvod s sebou nese i určitou historii a má na svědomí dlouhodobé následky pro celou rodinu. Po rozvodu se především sníží životní úroveň, podmínky dítěte, psychická a s tím související somatická zátěž, případně nové sňatky rodičů apod. (Zakouřilová, 2014).

Je nutno poznamenat, že existují i rodiny, kde sice k rozvodu nedošlo a nejspíše už ani nedojde a přesto jsou rozvráceny, mnohdy i nenávratně. Jde vlastně o jakési formální manželství.

V České republice podává žádost o rozvod jeden nebo oba manželé a rozvod může být sporný, anebo souhlasný. Souhlasný rozvod se vyznačuje tím, že se manželé dohodnou a předají soudu již ověřené dohody týkající se bydlení, výživného a úpravy poměrů nezletilých dětí. V druhé možnosti rozvodu se dochází k soudu během několika stání a řeší se případně výživné, styk rodiče s dětmi, majetek apod. (Matoušek a kol., 2014)

Dle mého názoru většinou působí rozvod negativně na vývoj a celkovou pohodu dítěte. Obzvlášť pokud rozvod probíhá konfliktně a stylem tahanic.

Podle statistik z roku 2013 bylo u soudů rozvedeno 27 895 manželství, tedy o něco více než v roce 2012, avšak stále méně, než v minulých letech. Přesto, že se snižují počty vzniklých manželství, se intenzita rozvodovosti významně nemění. Již od roku 2001

skončí, dle statistik, přibližně necelá polovina manželství rozvodem. (www.czso.cz/csu/czso/rozvodovost)

U 72 % rozvedených se jednalo o první rozvod u obou manželů, u 11 % se jednalo o oboustranně opakovaný rozvod, u zbývajících 17 % se jednalo o kombinaci, kdy se žena rozváděla poprvé a pro muže to byl další rozvod (to se stalo častěji) nebo naopak. Ženy ve dvou třetinách případů podávaly častěji návrh na rozvod oproti mužům. (www.czso.cz/csu/czso/rozvodovost)

Co se týče rozvodů manželských párů s dětmi, tak v roce 2013 bylo 57,1 % rozvádějících se párů s nezletilými dětmi – což vykazuje značný pokles oproti době před deseti či dvaceti lety, kdy bylo toto procento přibližně až o 14,9 % vyšší. Tento výsledek je důsledkem toho, že se častěji rozvádějí páry dlouhotrvajících manželství a jejich děti jsou již dospělé a dalším důvodem tohoto poklesu je nižší porodnost. V posledních letech vycházel na jeden rozvádějící se pár s nezletilými dětmi průměrně 1,5 dítěte. Manželství končí rozvodem nejčastěji kolem třetího až pátého roku. Časté bývají rozvody i po 25 letech trvání manželství. Dle statistik je také zřejmé, že se častěji rozvádějí páry s nižším vzděláním, avšak udávání této informace už není od roku 2005 povinné, takže údaj není stoprocentní, vzhledem k tomu, že tuto informaci podala necelá polovina rozvádějících. (www.czso.cz/csu/czso/rozvodovost)

K počtu sňatků v roce 2012 byla úhrnná rozvodovost (ta udává, jaká část manželství by skončila rozvodem při stejné intenzitě rozvodovosti dle délky trvání manželství v daném roce) 44,5 %, což znamená pokles oproti minulým letům. Přibližně před dvaceti lety byla úhrnná rozvodovost oproti dnešku nižší – ze 100 manželství by se rozpadlo pouze 34 manželství. (www.czso.cz/csu/czso/rozvodovost)

2.1. Syndrom zavrženého rodiče

Syndrom zavrženého rodiče (SZR), v originále Parental Alienation Syndrom (PAS), popsal v roce 1984 dětský psychiatr R. Gardner. Toto téma je velice diskutabilní, vzhledem k českému překladu či zařazení mezi lékařské diagnózy. (Buriánová, 2013)

Je to porucha, která vzniká zpravidla u dětí, které procházejí těžkým obdobím rozvodových sporů. Projevuje se odmítáním, odcizením a celkovou nesnášenlivostí k jednomu z rodičů. Může vzniknout v důsledku nabádání jedním rodičem proti druhému, ale v dítěti může vzniknout i nezávisle na něm. Pokud dítě odmítá rodiče z důvodu zanedbávání, týrání apod. tak už se nejedná o syndrom zavrženého rodiče.

(www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/rozvod-a-deti-vite-co-je-syndrom-zavrzeneho-rodice)

Syndrom zavrženého rodiče není uveden jako diagnóza v MKN-10. Co se týče dítěte při rozvodu, tak si myslím, že je nejlepší, když se role dítěte nemění a zůstává taková, jaká byla před rozvodovým obdobím. Není ideální, aby ho rodiče zatahovali do svých sporů nebo aby mu zabráňovali v kontaktu s jedním z rodičů. Dítě by nemělo být bráno ani jako prostředek k pomstě, prostředník mezi rodiči nebo jako tzv. náhrada partnera. Nejčastěji se to stává, když se jeden z rodičů nemůže smířit s rozvodem. Mnohdy může dojít až k zanedbání dítěte.

2.2. Právní rozvod versus psychorozvod

Je důležité rozlišovat rozvod po stránce právní a psychické. Právní rozvod je akt, který zahrnuje spíše vnější stranu rozvodu. Týká se především následné péče a výchovy o nezletilé dítě, případně děti, o rozdělení majetku, bydlení apod. Je také důležitý pro psychorozvod. Podle Poupětové by se manželé, kteří by neprošli i právním rozvodem nikdy nevyrovnali s rozvodem po stránce psychické. Je tedy důležitou etapou ve vyrovnávání se s rozvodem. Psychorozvod probíhá uvnitř jedince, který prochází rozvodovým obdobím. Je to proces, při kterém se jedinec vyrovnává s nastalou situací a změnami. Většinou začne u jednoho z manželů ještě před podáním žádosti o rozvod a pokračuje i po právním ukončení manželství u soudu. Pokud oba manželé už prožili většinu průběhu psychorozvodu, tak je velká šance, že rozvod po právní stránce proběhne rychle a bez větších potíží, pokud tomu tak není a manželé jsou teprve na začátku psychorozvodu nebo se tento proces zastavil, tak hrozí protahování rozvodového řízení stylem tahanic ať už o majetek nebo děti, který většinou trvá i po rozvodu. Což samozřejmě nemá dobré dopady ani na rozvádějící se manžele, tak ani na jejich nezletilé děti. (Poupětová, 2009)

Plaňava ve své knize uvádí, že „součástí psychorozvodu je oddělení manželství od rodičovství“. (Plaňava, 1986)

2.3. Neúplná rodina

„Neúplné rodiny existovaly od nepaměti – jeden z rodičů zemřel, odešel od rodiny, na svět přicházely děti nemanželské a odjakživa tíha výchovy i hospodářských starostí spočívala na bedrech toho, kdo zůstal.“ (Matějček a kol., 1975)

V dřívějších dobách nebyly neúplné rodiny také neobvyklé. Nejčastěji šlo o rozpad rodiny z důvodu úmrtí jednoho z rodičů a malé pravděpodobnosti dalších sňatků ovdovělých. Z důvodu malého množství antikoncepčních možností se rodila i spousta nemanželských dětí. (Šťastná, 2009)

Vychovávat děti v neúplné rodině je dnes naprosto běžný jev. Je to rodina, v které je dítě vychováváno pouze jedním rodičem. To se může stát v důsledku rozvodu, který je v dnešní době nejčastější, smrtí jednoho z rodičů nebo úplná rodina nikdy nevznikla, rodič je svobodný, např. matky samoživitelky. Dle statistického úřadu se za posledních padesát let dost změnilo složení domácností. Snižuje se počet úplných rodin, a tudíž roste počet neúplných rodin. Z 81 % tvořen matkami s dětmi. V neúplných rodinách žije přibližně 22 % závislých dětí.

(ČSÚ www.csu.cz/csu/tz.nsf/i/jake_je_slozeni_domacnosti_v_cr20130307)

Po roce 1989 došlo k velkým změnám. Lidé začali mít více možností, měli více svobody ve vzdělání, cestování či kariéře. Snižovali se počty sňatků, porodnost také klesala. Dle Rabušice se česká rodina dostala do krize, neboť mladí lidé nepreferují zakládání rodin, klesá porodnost a zvyšuje se počet rozvádějících se manželství. V těchto skutečnostech vidí jakousi hrozbu pro náš národ z hlediska možného vymírání. Jako příčinu těchto nepříjemných skutečností považuje ekonomickou a sociální politiku českého státu, která nastala po roce 1989. (Rabušic, 2001)

V dnešní době jsou neúplné rodiny zcela běžným jevem ať z důvodu velké rozvodovosti nebo z důvodu velkého počtu matek samoživitelek. Jen dle mého názoru je stále stigmatizovaným tématem to, když je s dětmi pouze otec (převážně z důvodu výhradní péče) oproti takové situaci, kdy má dítě ve výhradní péči matka.

Dalším problémem se jeví předsudky, kdy se tvrdí, že odloučení dítěte od jednoho nebo obou rodičů z důvodu úmrtí, rozvodu nebo rozchodu vede k poruchám chování apod. To se samozřejmě nepotvrdilo. Je ale důležité zmínit, že takové dítě si prochází velkým množstvím negativních situací, a když se tyto situace nahromadí, může dojít i k poruchám a nestandardnímu chování. Záleží vždy na osobnosti dítěte, jeho povaze, nelze však i přesto, že tyto případy nastávají v menším měřítku, je opomíjet, je důležité se na tuto oblast zaměřit, nepodceňovat a nezanedbat ji.

3. Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD)

Je brán jako opatrovník dítěte před soudem a za úkol má hájit především zájmy dítěte. Termín sociálně-právní ochrana dětí má původ již v zákonech přijatých v České republice před rokem 1989. (Matoušek, 2008) Řídí se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ze dne 9. prosince 1999. Zahrnuje ochranu práv dítěte na zdravý vývoj, řádnou výchovu a ochranu oprávněných zájmů dítěte včetně zájmů majetkových a zájmu na funkční rodině. (->slovník sociální práce) Ochrana dítěte a jeho práv se promítá i do oblasti rodinně právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní a do mnoha dalších oblastí. S tímto vším je spojena i deklarace práv dítěte (přijata VS OSN 20. listopadu 1959), Úmluva o právech dítěte (přijata v roce 1989) či Listina základních práv a svobod (článek 32). Tyto dokumenty deklarují rodinu jako základní jednotku společnosti a jako takové prostředí, které je vhodné pro všeobecný vývoj a spokojenost všech členů, především dětí. (www.mpsv.cz/cs/14304)

„Sociálně-právní ochranou dětí se rozumí zejména:

- a) Ochranu práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) Ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) Působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- d) Zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.“ (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí 359/1999 Sb.)

„Podle § 2 odst. 2 zákona o SPO náleží sociálně-právní ochrana dítěti, které:

- a) Má na území ČR trvalý pobyt,
- b) Podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, má povolen trvalý pobyt nebo je hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů,
- c) Podalo návrh na zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany na území ČR (tzn. o udělení azylu nebo doplňkové ochrany podle zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o azylu“)
- d) Je oprávněno na území ČR trvale pobývat, nebo
- e) Pobývá na území ČR s rodičem, který podal žádost o udělení oprávnění pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky nebo které již pobývá na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na

území České republiky podle zákona č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, ve znění pozdějších předpisů.“ (www.mpsv.cz/cs/14304)

Toto také platí pro každé dítě bez rozdílu rasy, náboženství, pohlaví, jazyka, barvy pleti, národnostního, etnického či sociálního původu a bez ohledu na politické či jiné smýšlení.

Dále je důležité poznamenat, že se tato ochrana vztahuje na všechny děti jakékoliv národnosti na území České republiky. Dále se dle zákona o SPO sociálně-právní ochrana poskytuje i dítěti, které předešlé požadavky nesplňuje, avšak pouze v nezbytném rozsahu, což zahrnuje ochranu zdraví a života, uspokojení základních životních a zdravotních potřeb. (www.mpsv.cz/cs/14304)

Pokud se objeví nějaká nepříznivá situace, která ohrožuje dítě, je povinen obecní úřad učinit nezbytná opatření jakožto podání návrhu na předběžné opatření, podání návrhu na ustanovení poručníka nebo opatrovníka, podání návrhu na ústavní výchovu nebo zprostředkování umístění dítěte v azylovém zařízení. (Matoušek, 2008)

„Vymezení okruhu dětí dle zákona, na které se sociálně-právní ochrana obvykle vztahuje:

- a) Rodiče dětí zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti,
- b) Děti byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby, než rodiče, a tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěření dítěte do její výchovy,
- c) Děti vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, děti mladší 15 let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak narušují občanské soužití,
- d) Opakovaně se dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte,
- e) Děti, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo podezření ze spáchání takového činu,
- f) Děti, které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než šest měsíců,

- g) Děti, které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami,
- h) Děti, které jsou žadateli o azyl odloučenými od svých rodičů, případně jiných osob odpovědných za jejich výchovu.“ (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.)

Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně právní ochrany a to jsou krajské úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, obecní úřady a újezdni úřady, ministerstvo, úřad práce ČR dále pak obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně právní ochranu dětí, další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny. (www.mpsv.cz/cs/14304)

Hlavní cílem celé této instituce je celkový zájem a spokojenost dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Důležité je, že se přihlíží i k širšímu sociálnímu okolí dítěte. Důležité je také poznamenat, že zaměstnanci vykonávající sociálně-právní ochranu jsou povinni dodržovat mlčenlivost o všech zúčastněných a o daných skutečnostech týkajících se jednotlivých případů. (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.)

Nejčastější problémy, s kterými jsem se v praxi setkala, které tento orgán řeší, jsou:

1. Nedodržování termínu předávání dětí
2. Nedodržování přípravy dítěte na předání (jak fyzické, tak psychické)
3. Nedodržování placení výživného
4. Vzájemné osočování mezi rodiči ze špatné výchovy a péče o dítě

3.1. Funkce OSPOD v průběhu rozvodu

Během rozvodu sociální pracovník pomáhá rodině jako jakýsi průvodce celou situací a zastupuje dítě u soudního řízení v rámci provedení sociálně-právních ochrany. „Sociální pracovníci při orgánech sociálně-právní ochrany se v těchto rodinných situacích pohybují prakticky denně, a v tom je jejich deviza. To, že dokážou rodičům poradit, vysvětlit jim výhody a rizika jednotlivých kroků, sepsat potřebné návrhy či realizovat s nimi mimosoudní dohody, je pasuje v této oblasti na jedinečné odborníky a pomáhá jim získávat dobrou spolupráci rodičů. Žádná jiná instituce totiž v této problematice nenabízí takovou škálu služeb na vysoké odborné úrovni, a to v dostupných termínech a zadarmo.“ (Zakouřilová, 2014)

Možnosti sociálních pracovníků tohoto orgánu a soudů jsou ale bohužel omezeny spoustou případů a kvalifikačními předpoklady jednotlivých pracovníků. (Matoušek a kol. 2014)

Během rozvodu (ale i rozchodu) a během soudního řízení při úpravě poměrů nezletilého dítěte zastupuje orgán sociálně-právní ochrany dítě v roli kolizního opatrovníka a hájí jeho zájmy. Tento orgán také podává příslušné návrhy soudy, na žádost dodá soudy i další zprávy či různá vyjádření k danému problému a situaci. Dohlíží na rodiče při plnění rodičovské zodpovědnosti, pomáhá rodičům odstranit nedostatky ve výchově a péči o dítě a řeší případné výchovné problémy s nezletilým dítětem. Stejně tak pomáhá i rodičům při řešení výchovných a jiných problémů spojených s výchovou a péčí o dítě. Orgán sociálně-právní ochrany dětí poskytuje rodičům a rodinám bezplatné poradenství. Dále spolupracuje jak se školskými, zdravotnickými a jinými organizacemi tak i se státními orgány apod. (www.praha6.cz/ochrana_deti.html)

Z pracovních metod OSPOD nejvíce využívá metody individuální sociální práce, případové práce, krizovou intervenci a poradenství. (MPSV, 2009)

Pracovníci mohou, pokud je to nutné, provádět šetření v domácnostech obou rodičů, poskytují jim poradenskou činnost a mohou doporučovat rodičům i dětem jiné odborníky nebo terapeutickou pomoc.

3.2. Funkce OSPOD v porozvodové péči

Pracovníci odboru sociálně-právní ochrany dětí hlavně chrání zájmy nezletilých dětí. Soud rozhoduje v případech sporů. Rodiče se s těmito pracovníky mohou domluvit na prozatímní dohodě, kterou pak předloží soudu.

Soud určí každému nezletilému dítěti při rozvodové řízení tzv. kolizního opatrovníka (sociální pracovník odboru sociálně-právní ochrany dětí), který dítě zastupuje, chrání jeho zájmy a je u každého soudního jednání.

3.3. Spisová dokumentace

Úřad s rozšířenou působností má povinnost vést o dětech zařazených v jejich evidenci spisovou dokumentaci, která obsahuje především osobní údaje dětí a jejich rodičů, údaje o výchovných poměrech, záznamy z šetření v rodině, z jednání s rodiči nebo jinými osobami (i z telefonických rozhovorů), znalecké posudky, odborné zprávy, rozhodnutí a ustanovení soudů či jiných orgánů atd.

4. Formy porozvodové péče

„Rodiče dětí mají prioritní a společnou odpovědnost za výchovu dětí a péči o ně a to i v případě, že již spolu nechtějí žít jako manželé nebo jako partneři. Každý z rodičů by si měl uvědomit, že jeho dítě ke šťastnému dětství potřebuje mámu i tátu, potřebuje jejich pohlazení, vedení, ale i pokárání, potřebuje i širší rodinu. Rodinně právní vztahy jsou velmi křehké a je třeba je pěstovat a chránit.“ (MPSV, 2009)

Soud většinou svěří dítě do péče jednoho z rodičů, do střídavé péče nebo do společné péče. Pokud je to nutné a v největších zájmech dítěte, tak může soud svěřit dítě do péče i jiné osoby než rodiče. Rozhodování soudu je pouze v zájmech dítěte. Je nutné dávat zřetel na individualitu dítěte, především na jeho schopnosti k vývojovým možnostem, životním poměrům rodičů, ale i na emoční stránku dítěte, na výchovné schopnosti obou rodičů, na vztahy mezi sourozenci a ostatními příbuznými. Soud by měl také posoudit, který z rodičů doposud o dítě řádně pečoval, vychovával ho a také by měl posoudit, u kterého rodiče jsou pravděpodobnější možnosti zdravého a úspěšného vývoje dítěte. Dále soud dohlíží na právo péče obou rodičů o dítě a udržování pravidelného osobního styku dítěte s rodičem, který odešel. (Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník)

Možnosti porozvodové péče jsou:

1. Svěření do péče jednoho z rodičů
2. Střídavá péče
3. Společná péče

4.1. Svěření do péče jednoho z rodičů

Tato forma porozvodové péče o dítě je u nás nejčastější. Z 90% je dítě svěřeno do péče matky. To odpovídá tvrzení Warshacka, že dítě má být svěřeno matce (Washack, 1996). Otcové totiž většinou po rozchodu nebo rozvodu na svoji roli otce rezignují a přestanou se s dětmi stýkat nebo styk viditelně omezí, což se dle mého úsudku často stává i proto, že si najdou novou partnerku, popř. si vytvoří novou rodinu. Důvody mohou být samozřejmě i jiné, tento uvádím jen jako příklad. K tomu také z velké části přispívá fakt, že jsou muži stále bráni hlavně jako „živitelé rodin“, takže se po rozvodu stávají povinnými přispěvateli na potřeby dítěte a uspokojování role otce mizí také z důvodu omezeného styku s dítětem a tím o ně mnohdy ztrácejí zájem. (Dudová in Hastrmanová, 2007)

Podle mého názoru je zde více faktorů, které tento stav ovlivňují. Záleží na věku dítěte, na povahovém charakteru otce i matky, na jejich vztahu po rozchodu. Mnozí muži

zůstanou i po rozchodu angažovanými otci a nic se pro ně v jejich otcovských rolích nemění. Samozřejmě záleží i na postoji matky a jak se s rozpadem rodiny vyrovná, někdy dochází k zabraňování styku dítěte s otcem. Bohužel si ve většině případů tuto skutečnost obě zúčastněné strany neuvědomují, bojují mezi sebou a v dobré víře, že hájí potřeby dítěte, mu vlastně ubližují.

Dítě pak bývá, v případě, že je svěřeno do péče matky, s otcem většinou jednou za čtrnáct dní o víkendu. Otec se tedy především věnuje dítěti prostřednictvím zábavy. (Warshack, 1996).

Je sice dobré, že dítě tráví určitý čas i s druhým rodičem, může zde však hrozit to, že rodič, kterému je dítě svěřeno do péče, se jeví jako ten přísnější a vyžadující plnění určitých povinností a rodič, který funguje jako tzv. víkendový, je zase ten dobrý, který si hraje a vlastně plnění žádných povinností nevyžaduje. Je to přirozené a to jak z pohledu dítěte, tak z pohledu rodičů. Vždy je každodenní péče a život náročnější, než víkendová zábava, každodenní péče vyžaduje více trpělivosti, přináší více starostí, je nutné řešit problémy ve škole, na matku jsou kladeny i velké nároky v zaměstnání. Matka se tedy v případě, že je dítě svěřeno do její péče, může dítěti jevit jako přísná a ne vždy dobře naladěná. Otec naopak jako zcela pohodový kamarád. Je to velký problém, na jehož řešení by se měli podílet oba rodiče a v rámci možností se podporovat a dítěti situaci přiměřeně jeho věku vysvětlovat. (Warshack, 1996)

Kvalitativní výzkum otcovství po partnerském rozchodu uskutečněný v letech 2005-2006 objevil osm typů otcovských vzorců chování, rozdělení je takové, otec jako:

1. Živitel

Tato role se odvíjí od celospolečenského zažitého vědomí, že muž by měl živit rodinu. Po rozvodu je tato role u mužů velice individuální.

2. Pečovatel

Role pečovatele zahrnuje péči o děti a domácnost. Tato role sice v dnešní době nepřevažuje, ale není již tolik neobvyklá.

3. Blízká osoba

Role otce jako blízké osoby dítěte je důležitá především v oblasti důvěrnosti, citovém vztahu a porozumění, které závisí na množství společně stráveném čase.

4. Vychovatel

V takovéto roli předává otec svým dětem určité vzorce chování, hodnoty či normy a působí jako autorita.

5. Učitel

V této roli učí otec dítě poznávat svět, učí ho dovednostem, zajímá se a aktivně se zapojuje do školních i mimoškolních aktivit dítěte.

6. Hlava rodiny

Otec funguje jako určitá autorita, má hlavní slovo při zásadních rozhodnutích.

7. Partner při hře

Otec se s dítětem zabývá, věnuje se mu, hraje si s ním.

8. Představitel původu

Dává dítěte jeho identitu a zahrnuje ho do své rodové linie.

Kromě role živitele, se dají všechny zbylé role považovat za zcela volitelné a individuální. Za nejdůležitější se dají považovat role pečovatele, blízké osoby a vychovatele. (Dudová, 2007)

4.1.1. Svěření dítěte do výhradní péče matky

Jak bylo výše zmíněno, tak se s takovým rozhodnutím soudu setkáváme v 90% všech rozvodů manželství s nezletilými dětmi. Pokud tedy matka hrubě nezanedbává výchovu a péči o dítě.

Je to jakýsi zažitý kult mateřství již z dob, kdy měly ženy nízké postavení. Vychází to i z představ, že místo ženy by mělo být doma s dětmi. S vyvíjející se dobou se tyto pro někoho zažité role začaly měnit. Ženy začaly více pracovat, studovat a celkově aktivněji společensky žít. Důsledkem toho bylo a je, že se musí do péče o domácnost aktivně zapojit i muž, který to však někdy nezvládne. Je dobré se zamyslet nad takovými problémy v nerozvedené rodině a rodině, kde zůstala žena sama s dítětem, případně dětmi. „Kromě těch nejbohatších osamělých matek se všechny ostatní pohybují v kolotoči úmorné dřiny, která jim ponechává málo času a energie na to, aby se věnovaly osobním potřebám nebo sledovaly jiné zájmy v životě, než jsou jejich děti a jejich zaměstnání.“ (Warshack , 1996)

Dříve byla starost o dítě a potažmo i o domácnost pro matky jakýmsi potěšením, dnes se pro ně stává v těchto těžkých životních situacích jako je rozvod nebo rozchod s partnerem až jakýmsi trápením a tíhou, protože žijí v neustálém stresu a nemají čas ani na odpočinek, který je nutný pro každého. (Warshack, 1996)

Matka dítěte má zcela právo na nový osobní život, nesmí však zanedbat péči a výchovu o dítě. Pokud si žena začne vytvářet nový osobní život, tak na ní společnost kouká jinak než na muže, u kterého se to bere jako samozřejmost, vzhledem k předsudkům, že muž se nedokáže postarat o domácnost a navíc pracovat. (Matějček a kol., 1975)

Matějček ve své knize uvádí, že dítě, které vychovává pouze matka, není nijak zvlášť ohroženo, co se týče vývojových podnětů, sociálního učení, citové oblasti či celkového zapojení dítěte do společnosti. Jisté ohrožení spatřuje v případném velkém pracovním zatížení nebo přehnaným zaujetím osobními problémy matky. V takovém případě by mohlo hrozit zanedbání dítěte z důvodu nedostatečné péče. Celkově však závisí na věku dítěte, na pohlaví a k okolnostem, kvůli kterým došlo k situaci, že otec chybí a v neposlední řadě záleží i na tom, jak se s danou situací vyrovnala matka, protože se to prolíná do vztahu matky s dítětem a tím by mohla být ohrožena výchova dítěte. Pokud dá matka dítěti správný výchovný základ, je velká pravděpodobnost, že dítě nebude mít v budoucnu žádné výrazné problémy. (Matějček, 1989)

4.1.2. Svěření dítěte do výhradní péče otce

Dítě je svěřeno do péče otce jen ve velmi málo případech. Pokud muž žádá o svěření dítěte do své péče, tak je to pro společnost neobvyklé. Není to přirozené jako v případě žen. Pro mnoho lidí kolem toho vznikne spousta otázek nebo jim to přijde divné a podezřelé.

Dle Warshacka se otcové, kteří chtějí dítě do výhradní péče, dělí na ty, kterým jde výhradně o dobro dítěte a ty, kteří by toho mohli pouze zneužít. U otců, kteří chtějí pouze zneužít svěření dítěte do své péče, můžeme zahrnout především důvody jako vyhnutí se vyživovací povinnosti, udržení kontaktu s manželkou i po rozvodu, zabránění samotě, pocitů viny a využití dětí jako nástrojů pro mnoho dalších záludných skutečností. (Warshack, 1996)

Oproti tomu jsou otcové, kteří doopravdy chtějí pečovat o dítě, mají k dítěti velké citové pouto a mají o ně opravdový zájem. Po rozvodu si stejně jako ženy procházejí těžkým a mnohdy stresujícím obdobím. Je dobré zmínit i problémy otců, kteří mají dítě ve výhradní péči, v jejich práci. Zaměstnavatelé nejsou zvyklí na takové situace a toto téma je celkově založeno na předsudcích celé společnosti. Další často kladenou otázkou je to jak muži zvládají děti a zároveň domácnost. Kupodivu nebyly zjištěny, dle průzkumů žádné větší problémy při plnění domácích prací. Muži zvládali starosti o domácnost v normě.

Velkým problémem jsou předsudky a stereotypy společnosti ke svěření dítěte do výhradní péče otců. (Warshack, 1996)

Podle Warshacka se rodiče, ať už matky nebo otcové, kteří mají po rozvodu dítě ve výhradní péči, stávají méně přísnými, nedávají už takové zákazy, rozkazy nebo příkazy, než tomu bylo před rozchodem. Avšak otcové mají výhodu, že je děti berou jako

přirozenou autoritu a tím pádem jim v jejich požadavcích vyjdou spíše vstříc, než matkám. (Warshack, 1996)

Matějček ve své knize uvádí, že muži reagují na odlišné emoce dětí stejně jako ženy. Největším problémem se zdá být nemožnost tak velkého intimního sžití otce s dítětem, jako je to u matek, které se nejvíce sžijí s dítětem během těhotenství, porodu a následně po něm, při kojení apod. Avšak taková skutečnost nebrání otci býti lepším vychovatelem a pečovatelem než matka. Jako další problém Matějček nastínil naši kulturní tradici, která bere roli otce jako jediného vychovatele a pečovatele víceméně negativně. (Matějček, 1989).

Podle mého názoru se to ale v dnešní době mění a společnost si více zvyká na tuto možnost. Je to dáno i tím, že muži již nezastávají výhradně roli živitele rodiny, ženy se plošně aktivně zapojují do ekonomického zajišťování rodiny ať již z důvodu nezbytnosti nebo z důvodu rozvíjení svojí vlastní kariéry.

Pro dítě je vždy důležité, aby mělo mužský i ženský vzor, kvůli pozdější ženské či mužské identitě. Nesprávná pohlavní identita se totiž u dítěte může projevit v pozdějším věku a v jeho budoucích vztazích negativně. (Matějček, 1989)

4.2. Střídavá péče

Střídavá péče jako možnost porozvodové péče vstoupila v platnost 1. 8. 1998 v novele zákona o rodině. Díky této formě péče o dítě se mohou oba rodiče aktivně zapojovat do výchovy dítěte, trávit s ním čas a budovat si s ním i nadále harmonický vztah. V praxi využívá soud střídání po týdnu, čtrnácti dnech nebo až po měsíci. (www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2014011601)

Střídavá péče je v dnešní době stále častější a zároveň velmi diskutovanou formou porozvodové péče.

Nezletilé dítě pobývá střídavě v pravidelných intervalech s každým z rodičů. Záleží na dohodě či ustanovení soudu. Když je dítě svěřeno do střídavé péče obou rodičů, tak je důležité, že má stále zachovaný vzor jak mužský, tak ženský. (Buriánová, 2013)

„Podmínky pro svěření dítěte do střídavé a společné výchovy jsou totožné. Oba rodiče tedy musí být výchovně způsobilí, musí mít o střídavou výchovu zájem, svěření dítěte do střídavé výchovy musí být v zájmu dítěte a střídavou výchovou musí být lépe zajištěny jeho potřeby.“ Při uskutečnění této formy porozvodové péče je důležité zachovat dítěti jednotné školské zařízení a možnost mimoškolních aktivit. (Dudová, 2007)

Střídavá péče má své klady i zápory. Je vhodná, pokud spolu rodiče dokáží i přes všechn stres, kterým se především rozvodové řízení vyznačuje, normálně

komunikovat a pokud dokáží upřednostňovat a vnímat hlavně zájmy a potřeby dítěte. Je důležité, aby si rodiče stanovili určitá pravidla a pravidelný režim pro dítě. Avšak ne každé dítě dobře snese podmínky střídavé péče.

Podmínky pro úspěšné zvládnutí střídavé péče dle PhDr. Ilony Špaňhelové:

1. Schopnost a ochota obou rodičů domluvit se na střídavé péči v zájmech dítěte. V jeho prospěch. Dítě nesmí být zataženo do konfliktů mezi rodiči, ty musí být vyřešeny před rozhodnutím o střídavé péči.
2. Schopnost domluvit se alespoň na podobné výchově dítěte. Není vhodné, když jeden rodič něco dovolí a druhý ne, protože dítě by toho pak mohlo využívat.
3. Neovlivňovat dítě proti druhému rodiči. Nejlepší je dítěti vysvětlit důvody rozvodu a správně s ním komunikovat.
4. Umění společné komunikace mezi rodiči ohledně věcí, které se týkají dítěte.
5. Udržení základních stereotypů a obdobných výchovných principů u obou rodičů, na které je dítě zvyklé.
6. Informovanost. K tomu je důležité zachování důvěry mezi oběma rodiči.
7. Ani jeden z rodičů by neměl lhát dítěti.
8. Vhodná je i tolerance a respekt mezi oběma rodiči, což vychází ze správné komunikace apod.
9. Rodiče by měli využít doby, kdy se starají o dítě a měli by se mu dostatečně věnovat a užívat si ho.
10. Dále není vhodná jakási rivalita mezi oběma rodiči o dítě. Dítě není věc, o kterou by se mělo soutěžit či ho uplácet.
11. Pokud nastane nějaký problém ve výchově je vhodné, když se o tom nejdříve pobaví oba rodiče a až po nějaké domluvě o tom informují dítě.
12. Jestliže má jeden z rodičů nového partnera, tak není vhodné, aby ho dítěti nějak vnucovalo. Chce to čas.
13. Důležité jsou i postoje ostatních členů rodiny, ať už ze strany otce nebo matky. Ti by měli přijmout jejich rozhodnutí s respektem.
Nejdůležitější je tedy domluva mezi rodiči a přání dítěte.

(www.azrodina.cz/1699-stridava-pece-o-deti-po-rozvodu-ocima-psychologa)

V některých situacích může dojít k využívání střídavé péče dítětem. Většinou tím stylem, že se odebere z domova matky do domova otce vždy, když po něm rodič něco chce, žádá ho o něco apod. (Matoušek a kol., 2014)

Myslím si, že střídavá péče není vhodná pro dítě, které má poruchu soustředění spojenou s hyperaktivitou. Takové dítě by mělo mít spíše pravidelný režim a nemělo by se vystavovat takovýmto změnám.

Naopak není špatná střídavá péče v případech, kdy je dítě v předškolním nebo školním věku, pokud je tedy možné, aby stále chodilo do stejné školy, kroužků a mělo i nadále kontakt se stejnými přáteli. (Matoušek a kol., 2014)

4.3. Společná péče

Tato forma porozvodové péče byla přijata v platnost stejně, jako forma střídavé péče, tedy 1. 8. 1998 v novele zákona o rodině. Stejně jako ve střídavé péči, musí být oba rodiče způsobilí k výchově dítěte, mít o takovou péči zájem a hlavně musí být v zájmu dítěte. Je důležitá emocionální zralost u obou rodičů a bezkonfliktní komunikace. (www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2014011601)

Společná péče se vyznačuje především tím, že dítě nečekají žádné změny, neboť je stále vychováváno oběma rodiči, jako tomu bylo do doby před rozvodem. Podmínkou bylo, aby rodina žila stále ve stejném domě či bytě pospolu. V praxi jsem se dozvěděla, že společné bydlení již není podmínkou společné péče. Tato forma porozvodové péče je méně častá, závisí na důvodu rozvodu, domluvě, schopnostech a ochotě manželů. (Buriánová, 2013)

Tento způsob péče o děti po rozvodu znám z okolí svých známých. Není však nezbytně nutné, aby v případě této péče spolu rodiče i po rozvodu bydleli ve společném bytě nebo domě. Myslím, že je to v tomto případě důležité spíše stejné bydliště z hlediska lokality, kde oba rodiče s dětmi žijí.

5. Dopad na psychiku

5.1. Dopad na psychiku dítěte

„Jaký dopad bude rozvod na děti mít, velmi závisí na vyspělosti, zdravém rozumu a dobré vůli rodičů, stejně jako na věku, emocionální a psychické vyspělosti a pohlaví dětí.“ (Coloroso, 2008)

„Dítě si navíc nedokáže v plném rozsahu uvědomit, o co přišlo. Odchod jednoho z rodičů z domova – v naprosté většině případů otce – je těžkou ztrátou jak pro děvče, tak pro chlapce.“ (Matoušek a kol., 2014)

Dítě nese rozchod rodičů většinou těžce, přesto, že to na sobě mnohdy nedá vůbec znát a rodiče si myslí, že je s tím smířeno. Většinou si přeje, aby se rodiče dali zpět dohromady. Podle Matouška je psychické zpracování rozvodu dítětem nejméně jeden až dva roky. (Matoušek, 2003)

Je poznamenáno rozvodem v jakémkoliv věku. Odráží se to v něm po zbytek života. Samozřejmě záleží na okolnostech kolem rozvodu. Některé dítě je více a jiné méně poznamenáno. Pokud je dítě vystaveno negativnímu průběhu rozvodu, může to vést až k delikventnímu chování nebo k poruchám vývoje osobnosti. Rodiči, kteří moc nezvládají rozvodovou situaci, a jsou tím vysíleni, častěji zanedbají děti v neuvědomění si jejich zranitelnost. Myslí si, že děti, které neprojevují své city nahlas a viditelně, rozvodem netrpí. Opak je však pravdou. Mnohdy nechtěně přenesou své problémy na děti. Dítě se v takových situacích nerado svěruje, spíše se uzavře a trpí, ačkoliv to navenek nedá absolutně najevo. Proto je během všech období rozvodu nutná správná komunikace, respekt vůči všem zúčastněným a psychická vyrovnanost rodičů. (Zakouřilová, 2014)

Postavení dětí během rozvodu podle Montalva (1982):

1. Rodiče velice dobře informují dítě, případně děti, o nastalé situaci a je ujištěno, že neztratí kontakt ani s jedním z rodičů.
2. Rodič dítě využije jako prostředek k pomstě bývalému partnerovi, štvě ho proti němu, z čehož se poté může rozvinout syndrom zavrženého rodiče. Může to zajít až do krajních možností, kdy zavrhuje rodič obviní zavrženého rodiče až ze zneužívání dítěte (např. sexuálního).
3. Dítě se nachází v roli „poslední naděje“. Rodič, s kterým žije se kvůli němu, ať už z důvodu nemoci, špatných školních výsledků, kázeňských přestupků apod. snaží obnovit vztah s bývalým partnerem (pokud dojde k osobnímu setkání).

4. Dítě je využíváno jako zprostředkovatel komunikace mezi svými rodiči, kteří spolu odmítají normálně komunikovat.
5. Dítě nahrazuje bývalého partnera v komunikaci, při významných rozhodnutích apod. Tím ohrožuje případné nové vztahy.
6. Nejzávažnější je, když dojde až k zanedbávání dítěte rodiči, kteří jsou zahleděni do svých problémů a pomst, až zcela ztratí o dítě zájem.

(Matoušek a kol., 2014)

Dítě má v sobě, během rozvodu nejružnější pocity, nejčastěji zažívá zmatek, stres, strach atd. Negativní dopad mají na dítě hádky a spory rodičů a to, že rodiče často zapomínají během rozvodového řízení na děti a jejich potřeby. Mnohdy v sobě děti mají pocity viny, že za rozvod mohou ony, obviňují se, mohou se cítit ostrčeně a většinou mívají strach z toho, co bude, protože po rozvodu rodičů často mění své bydliště či školu. Je dobré dítě podpořit, dát mu najevo náklonost, vyslechnout ho a vše mu v klidu vysvětlit. Nejlepší pro dítě je, když mu danou skutečnost, že se rozvádějí, vysvětlí oba rodiče, aby dítě vědělo a mělo pocit, že ani jednoho z rodičů neztrácí. Není dobré, když jeden rodič druhého rodiče pomlouvá před dítětem, protože dítě potřebuje jistotu, že ho oba rodiče mají stále rádi a že mu jsou i nadále oporou. (Colorosová, 2008)

Nejčastější otázky dětí, když se dozvědí o rozvodu rodičů:

1. Kde budou bydlet?
2. Kde bude bydlet táta nebo máma?
3. U koho se budou cítit v bezpečí?
4. Zda budou chodit do stejné školy?
5. Komu zůstane domácí mazlíček
6. Zda se budou i nadále vídat s prarodiči
7. Kdo se postará o dítě během nemoci?
8. Kdy se uvidí s druhým rodičem?

(Colorosová, 2008)

Je dobré dítě ujistovat, že:

1. Má stále rodinu.
2. Za rozvod rozhodně nemůže.
3. Je stále milováno oběma rodiči.
4. Bude mít dva domovy, jeden u mámy a druhý u táty.
5. Rozhodování o jeho budoucnosti bude v jeho nejlepším zájmu.

6. Nemusí si vybírat mezi rodiči.
7. Není majetek, o který se povedou spory.
8. Finanční podporu zajistí oba rodiče.

(Colorosová, 2008)

Jsou tři fáze prožití rozchodu rodičů dítětem. Nejdříve se dítě setkává se zoufalstvím, kdy si nechce připustit danou skutečnost. Dále cítí velký smutek a snaží se vyrovnat s realitou, cítí bezmoc, protože s tím nic nemůže udělat. A nakonec přijde smíření se skutečností rozvodu. To bývá, když vše kolem rozvodu proběhne v pořádku, rodiče se zbytečně nehádají, snaží se spolu vyjít a upřednostňují a hájí především zájmy dítěte. Je důležité respektovat dítě a vyjadřování jeho pocitů. (Colorosová, 2008)

Jak dítě zvládá rozvod rodičů v jednotlivých fázích života podle Colorosové:

1. Nenarozené dítě

Přesto, že dítě ještě není na světě, tak vnímá pocity matky. Vnímá, když matka prochází stresem, zármutkem, když je rozzlobená apod. Dítě může být v děloze neklidné, stále se převracet nebo naopak se nemusí nijak moc hýbat. Proto je dobré, snažit se i přes těžkosti rozvodu, být v pohodě, jak fyzické, tak i psychické, protože je to v největším zájmu dítěte a v jeho správném vývoji.

2. Kojenci

Kojenci vnímají své okolí a vše, co se kolem nich děje. Vnímají, když jeden z jejich rodičů chybí. Následkem toho může být jejich neklid, nepohoda, nadměrný nebo neklidný spánek, pláč apod. Je důležité dávat dítěti dostatek něhy a lásky, mít pravidelný režim a návyky. V tomto období dítě potřebuje hlavně matku, takže není důležité, aby dítě trávilo stejnou dobu s oběma rodiči.

3. Batolata

Začínají rozumět slovům a chápou, že jeden rodič již bydlí jinde, nicméně nechápu důvod takové skutečnosti. Mohou na to reagovat vztekem, odmítáním, trucováním apod. Je důležité zajistit jim pocit jistoty a bezpečí a snažit se jim vysvětlit nastalou situaci.

4. Předškolní děti

Domov pro předškolní děti znamená rodinu. Je to období, kdy děti nachází svou identitu a utvářejí si role a vztahy jak v rodině, tak i v mateřské škole. Těžce nesou, když rodiče už nežijí spolu. Jsou smutné, nejisté, nešťastné apod., což mnohdy skrývají, anebo zakrývají agresivitou, celkovým odmítáním či utíkají do svého

vymyšleného světa. Nejdůležitější je jim vysvětlit o co jde, odpovídat jim na často se opakující otázky, být v klidu, vyvarovat se dalším velkým změnám a snažit se udržet dítěti pocit bezpečí a jistoty domova.

5. Děti od pěti do devíti let

V tomto období děti rozvod spíše odmítají, obviňují rodiče apod. Bojí se, co bude. Mnohdy utíkají do svého vymyšleného světa. Potřebují mít jistotu, že je ani jeden z rodičů nepřestal mít rád, a že všechno bude zase v pořádku.

6. Děti od deseti do dvanácti let

Rozvod jako takový chápou, ale nechtějí se s ním smířit. Zaměří se na jednoho rodiče, o kterém se domnívají, že rozvod způsobil a odmítají ho. Je důležité nepodporovat dítě v takovém jednání. Skrývají své pocity, protože se za ně stydí. Opět mají strach z toho, co a jak to bude v budoucnosti a jak je to ovlivní. Je důležité, aby dítě trávilo stejný čas, jako před rozvodem, s vrstevníky, přáteli a zabývalo se stále svými zájmy apod.

7. Dospívající

Rozvod chápou, ale nejradši by nebyly jeho součástí. Své pocity svěří spíše přátelům než rodičům či jiným dospělým. Před rozvodem mohou unikat prostřednictvím drog, alkoholu, mohou mít problém se zákonem aj. Je dobré být k dospívajícím naprosto upřímní a být jim vyrovnaným vzorem se zdravým rozumem.

(Colorosová, 2008)

5.2. Dopad na psychiku dospělých

Oba manželé mají během rozvodu svojí roli, jeden se projevuje převážně nezávisle, tzn., že se snaží „odpoutat“ od bývalého manžela, a druhý závisle, tzn., že se snaží k sobě opět bývalého partnera „připoutat“. Manželé hledají podporu během rozvodu nejčastěji mezi blízkými příbuznými nebo mezi přáteli. Ten z manželů, který odejde, ze společného obydlí, se musí vyrovnat se ztrátou domova a strádá samotou, zatímco ten z partnerů, který zůstane v původním obydlí a případně i s dětmi se vyrovnává „jenom“ se ztrátou partnera. Rozvedení manželé mají po rozvodu jak psychické, tak i ekonomické potíže. (Matoušek a kol., 2014)

Podle mě dospělí lidé přijímají skutečnost rozvodu velmi špatně, ať už to na sobě dají znát nebo ne. Znamená to pro ně velkou a nelehkou změnu v životě a období plné stresu, strachu a obav z toho co bude. Avšak pokud se rozvádějí z důvodu domácího násilí, závislostí jednoho z manželů apod. je pro ně rozvod spíše jakýmsi vysvobozením.

Plaňava (1994) rozlišil jednotlivé fáze rozvodu ovlivňující psychiku manželů:

1. fáze se vyznačuje přiznáním a přijutím skutečnosti rozvodu jako konce manželství, přestože si to jeden z manželů nepřeje a nechce připustit.
2. fáze zahrnuje zvýšené citové a emoční reakce na realitu, projevující se hněvem, nenávistí, sebelítostí a nakonec i smutkem.
3. fáze manželé se začínají rozkoukávat a zjišťují následky, dopady a změny, které nastaly. Přemýšlejí nad důvodem konce manželství.
4. fáze je podobná jako předchozí, rozvedení přijímají nové změny a začínají znovu „žít“.
5. Fáze zahrnuje vyrovnání se s koncem manželství.

(Plaňava, 1994)

Dále Plaňava (2000) rozlišil další etapy, které je nutné zvládnout a připustit si během rozvodu, a to:

1. Partnerské odpoutání a distance od manželství – zahrnuje přijetí a smíření se s koncem manželství. Samozřejmě to hůře snáší ten, který se rozvést nechtěl.
2. Dalším důležitým krokem je oddělení manželství od rodičovství. Manželé by neměli do svých sporů zatahovat dítě. Měli by mu jít příkladem a zbytečně ho nestresovat a nepřetahovat se o něj a nepoštvávat ho proti jednomu z rodičů.
3. Ochrana dětí – důležité je, aby dítě po rozvodu rodičů neztratilo kontakt s žádným z rodičů, ani s příbuznými, aby bylo dostatečně informováno o stávající skutečnosti atd.
4. Utváření porozvodových perspektiv, porozvodové identity a nového životního stylu – což zahrnuje vyřešení případných problémů s bydlením, udržování a navazování nových vztahů, ujasnit si pravidla v porozvodové péči o děti, majetkové vyrovnání, apod.

(Plaňava, 2000)

Proces smíření se s rozvodem je dlouhý. Takováto ztráta partnera, se dá přirovnat k opravdové ztrátě partnera úmrtím s tím rozdílem, že tento „nebožtík“ stále žije a je nutné mezi sebou komunikovat nebo potkávat (alespoň kvůli dětem). Dospělý člověk se v období rozvodu potýká především s beznadějí, zoufalstvím, bezmocí, pochybnostmi o sobě samém, vztekem, výčitkami apod. až se zcela přizpůsobí nové skutečnosti. (Matoušek a kol., 2014)

5.3. Rodiče a jejich noví partneři

Je zcela běžné, že si po určité době po rozvodu muž či žena najdou nového partnera, s výjimkou toho, že se rozvedli kvůli nevěře jednoho z nich a dotyčný stále zůstává s novým partnerem.

Plaňava rozlišuje momenty, kdy si rodič hledá partnera k sobě nebo jako náhradního rodiče pro dítě. Podle něj by se hranice měla nacházet někde mezi tím. Je důležité, aby měl rodič po rozvodu plnohodnotný nový vztah, ale je také důležité, aby s ním i děti měly dobrý a vyhovující vztah. (Plaňava, 1986)

Matějček ve své knize uvádí, že děti ve středním školním věku, což je přibližně od 8 do 12 let, mají nejvíce problémů s přijetím nového partnera matky. V přijímání nového partnera dítětem hraje velkou roli věk a pohlaví dítěte, délka doby, která uplynula od rozvodu, osobnost a chování nového partnera, druh soužití matky a jejího partnera a v neposlední řadě i samotné chování otce dětí. Dá se říct, že nového partnera přijímají lépe děvčata, než chlapci a děti mladší než starší. Důležité je také zvolení vhodného oslovení nového partnera, od toho se pak odvíjí postoj dítěte k němu a jejich následný vzájemný vztah. Dále není vhodné, aby si nový partner dítě kupoval, podbízel se mu a něco předstíral, nejvhodnější je být upřímný a opravdový. (Matějček, 1994)

Ačkoliv se mnohdy může zdát být naprosto ideální soužití celé nové rodiny, nikdy nebude od základu úplná jako s vlastními biologickými rodiči, až na výjimky, kdy je dítě opravdu malé, anebo když svého biologického otce vůbec nezná. (Plaňava, 1986)

Důležité je, aby dospělí brali novou situaci rozumně, aby se nesnažili novou domácnost svého partnera měnit tzv. k obrazu svému, aby nedělali příliš velké zásahy do zaběhnutých kolejí a dali dětem dostatek času na to, aby si na nového partnera matky nebo otce zvykli. Vždy záleží na osobnostech především zúčastněných dospělých, na jejich zralosti emoční a inteligenční.

6. Dopad na ekonomickou stránku rodiny

Po odchodu jednoho z rodičů se většinou výrazně změní ekonomická stránka rodiny. Pokud dítě nebo děti zůstanou pouze s matkou, tak je nemožné, aby to matka sama finančně zvládla, protože je stále častější, že žena vydělává méně než muž. Je tedy důležité rovnou zažádat u soudu o výživné na dítě, případně děti. Soud pak rozhodne na základě dohody mezi rodiči nebo vlastním rozhodnutím. Tato vyživovací povinnost rodičů k dětem totiž trvá po dobu, do kdy se děti nejsou schopny samy uživit. Avšak musí se přistoupit na fakt, že jim rodiče mohou přispívat pouze v rámci svých možností, schopností či majetkových poměrů. Rodič, který odešel od rodiny je povinen přiznat veškeré své příjmy a to i pokud jeho příjmy nepodléhají dani z příjmu, z čehož pak soud vypočte a určí výši výživného. Samozřejmě to jde i na základě dohody rodičů o výši výživného. Spotřebované výživné se nevrací, nelze přiznat, pokud bylo v rozporu s dobrými mravy a právo na něj se nepromlčuje. (Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině)

Jak jsem již výše zmínila, tak pokud matka zůstane s dítětem či dětmi sama, a není schopna se sama uživit, může zažádat o výživné od manžela, který odešel, ale nanejvýš po dobu tří let, toto výživné mezi manžely může být vyplaceno na základě jednorázové částky dle písemné smlouvy. Výživné mezi manžely zaniká, pokud manžel dostávající výživné uzavře nové manželství nebo manžel, který má vyživovací povinnost zemře. Pokud se rozvedení manželé nedohodnou na výši výživného, tak ho určí soud, samozřejmě opět na základě možností, schopností a majetkových poměrů rozvedeného. (Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině)

Výživné se poskytuje jednou měsíčně v pravidelných intervalech. Může se poskytovat i formou úspor. Výživné většinou roste s věkem dítěte, nelze předpokládat, že batole bude mít stejné nároky na životní úroveň jako dospívající studující člověk.

Lze ho přiznat ode dne zahájení soudního řízení s výjimkou nezletilých dětí, kdy to lze až tři roky nazpět. Výživné by mělo zajistit potřeby dítěte a zároveň by mělo zajistit stejnou životní úroveň pro dítě, jako má rodič. Výživné může být tedy mezi manželi, mezi rodiči a dětmi, mezi potomky a předky. O výživné může zažádat i neprovdaná matka a vztahuje se to i na období těhotenství. (Občanský zákoník 2015)

Expertní skupina Ministerstva spravedlnosti České republiky vytvořila v roce 2010 tabulku na orientační určování výživného pro nezaopatřené děti, která slouží především soudům.

Tabulka udává výchozí orientační procentuální rozmezí výživného z čistého příjmu rodiče, který je povinen platit na dítě výživné, rozdělené podle věku nezaopatřeného dítěte.

Kategorie	Věk dítěte	Procentuální rozmezí
1.	0 – 5 let	11 – 15 %
2.	6 – 9 let	13 – 17 %
3.	10 – 14 let	15 – 19 %
4.	15 – 17 let	16 – 22 %
5.	18 a více let	19 – 25 %

(Zdroj: portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=6223&d=315516)

Pokud rodič, který je povinen platit výživné svému nezaopatřenému dítěti, neplatí výživné, je možné požádat příslušný soud o exekuci z důvodu neplnění vyživovací povinnosti.

Mnoho lidí vnímá žádost o exekutorské řízení z důvodu neplnění rodičovské zodpovědnosti ohledně výživného jako nesprávné. Vnímají to například jako určitou zradu a zahanbení dotyčné/ho. Podle mého názoru na tom není nic špatného, vzhledem k tomu, že udržovat určitou kvalitu života dítěte by mělo být mezi primárními hodnotami obou rodičů. Samozřejmě mnohdy nejde platit výživné z různých důvodů, když například rodič, který má vyživovací povinnost ke svému nezletilému dítěti přijde o práci nebo se nachází v jiné obtížné životní situaci. V těchto případech by bylo vhodné vyřešit nastalou situaci komunikací a domluvou mezi rodiči. To je ale mnohdy problém, málokterí rozvedení partneři spolu dokáží komunikovat jako dospělí rozumní lidé a dokáží v sobě překonat všemožné negativní emoce a myslet především na svoje děti a jejich prospěch.

7. PRAKTICKÁ ČÁST

Do praktické části jsem zahrnula dotazník pro sociální pracovníky pracující na odboru sociálně-právní ochrany dětí. Cílem bylo zmapovat práci sociálních pracovníků, kteří se zabývají rozvodovou a porozvodovou problematikou a zjistit, jaké formy porozvodové péče nejčastěji používají. Dalším cílem bylo zjistit názor sociálních pracovníků na střídavou péči, která v dnešní době patří mezi velmi diskutovaná témata a má spoustu odpůrců i zastánců. Tento průzkum je pouze orientační, protože jsem neměla dostatek respondentů. Dotazník byl vyplněn sociálními pracovníky z různých pracovišť SPOD. Tímto tedy přispěli mé práci velice důležitým poznatkem a to tím, že přestože všechny orgány sociálně-právní ochrany dětí musí dodržovat určité ustálené zákony a normy, tak přesto preferují určité formy porozvodové péče více a jiné méně. Dotazník je v mé práci zařazen v příloze.

Dále jsem zahrnula do praktické části čtyři případové studie formou kazuistik dětí z jednotlivých druhů porozvodových péčí. Mým zdrojem ke zpracování kazuistik byly především rozhovory s dětmi, které prošly rozvodem, a které byly zaevidovány do spisové dokumentace na odboru sociálně-právní ochrany dětí. Prostřednictvím kazuistik jsem chtěla nastínit bezproblémové, ale i problémové fungování jednotlivých možností porozvodové péče. Použila jsem především metodu rozhovoru. Vzhledem k důležitosti zachování mlčenlivosti a ochraně osobních údajů jsem změnila jména osob.

7.1. Dotazník

Jak jsem výše zmínila, neměla jsem bohužel možnost rozsáhlého průzkumu z důvodu nedostatku respondentů. V dotazníku jsem využila pouze otevřených otázek. Dotazník jsem zaměřila na nejčastěji využívané možnosti porozvodové péče ze zkušeností sociálních pracovníků různých pracovišť SPOD. Dále jsem se snažila zmapovat četnost střídavé péče a názory sociálních pracovníků na tuto péči. Také jsem chtěla zjistit, jak probíhá dohoda o střídavé péči mezi rodiči a zda jsou běžné konfliktní situace mezi nimi.

Dotazníkovým šetřením se potvrdilo, že stále nejčastější forma porozvodové péče je výhradní péče jednoho z rodičů a to matky. Výhradní péče otce již ale není výjimečná. Takto odpovědělo 55 % dotázaných sociálních pracovníků. Rozhodnutí o výhradní péči otce nebo matky je pak řešeno kolizním opatrovníkem dle vhodnosti konkrétních případů a dle zájmů dítěte. Myslím si, že výhradní péče otce není špatným řešením, mnohdy je i jediným řešením v situacích, kdy se například matka o děti nedokáže postarat. Pokud matka souhlasí s výhradní péčí otce, tak jí někdy hrozí stigmatizace ve společnosti. Dalších

36 % dotázaných sociálních pracovníků odpovědělo, že se velice často setkávají se střídavou péčí. Nejméně častá forma porozvodové péče je společná péče, z čehož usuzuji, že málokterý rodič je tak tolerantní, aby tuto formu péče o děti zvládl. Takto mi odpovědělo zbylých 9 % dotázaných.

Dále jsem zjistila, že návrhy na střídavou péči jsou stále častější, ale nepřevažují. Je to forma porozvodové péče, která se využívá jak u malých dětí (pokud nejsou kojeny) až po téměř zletilé děti. Avšak ne vždy to probíhá zcela klidně a tak jak by mělo. Takto mi odpovědělo téměř 45 % dotázaných, protože se podle nich rodiče často chtějí zbavit odpovědnosti za výživné, často se mezi sebou osočují a obviňují z nedostatečné péče a výchovy o dítě. Zkrátka jsou konfliktní. Sociální pracovníci tedy především u žádostí o střídavou péči zkoumají individuálně především zájmy dítěte, zda si to dítě samo přeje, zjišťují i zralost rodičů, aby byli mezi sebou schopni shodně řešit zásadní otázky, aby byli schopni kompromisů, podle aktuálních potřeb dítěte a především, aby měli respekt k rodiči jako vychovateli. Podle mě je velmi důležité, aby spolu rodiče uměli vycházet, když zažádají o střídavou péči o dítě a je velice důležité, aby jednotlivé návrhy byly řádně zkoumány, protože pokud probíhá střídavá péče o dítě stále konfliktně, tak tím dítě nesmírně trpí. Ani pro rodiče takové situace nejsou vhodné. 55 % dotázaných odpovědělo, že se setkávají více s pozitivními reakcemi rodičů a všech zúčastněných při domluvě na střídavé péči.

Z dotazníkového šetření jsem zjistila, že názor sociálních pracovníků na střídavou péči je ve většině případů, a to v 65 % pozitivní, ve zbytku, tedy v 35 % je negativní.

7.2. Případové studie

7.2.1. Kazuistika č. 1 – střídavá péče

Jan, 10 let

Rodinná anamnéza

Jan se narodil v únoru 2005 rodičům Pavlíně a Janovi po roce a půl manželství. V době narození syna bylo matce 26 let a otci 31 let. Matka i otec měli finančně uspokojivé zaměstnání. Matka pracovala jako administrativní pracovnice a otec byl živnostník. Zdravotní stav obou rodičů byl uspokojivý.

Poté, co matka otěhotněla a následně odešla na mateřskou dovolenou, nastaly první komunikační problémy mezi manžely. Matka tvrdila, že to bylo především z důvodu změny pracovních návyků. Po mateřské dovolené šla matka opět do práce a vše se vrátilo do předchozích „zajetých kolejí“, kdy byli oba manželé spokojeni, a nedocházelo

k žádným zásadním neshodám. Po několika dalších letech se ale dostavila další krize a neshody. Tuto krizi již řešili rozvodem, protože ani jeden z nich nespatoval v udržení manželství žádnou budoucnost.

Osobní anamnéza

Jan byl od malička šikovné a zdravé dítě a jeho vývoj probíhal zcela běžně. Ve třech letech začal navštěvovat mateřskou školu a v šesti letech bez odkladu započal povinnou školní docházku na základní škole v místě bydliště jeho rodiny. Neměl žádné výchovné ani prospěchové problémy a v kolektivu byl oblíbený.

Jan se dostal do spisové evidence odboru sociálně-právní ochrany dětí v souvislosti s rozvodem svých rodičů před dvěma roky v lednu 2013, když chodil do třetí třídy základní školy. Podle výpovědi u soudu se rodiče rozvedli z důvodu dlouhodobě trvajících neshod a odlišnosti zájmů. Zájem o Jana ani jeden z rodičů neztratil a komunikace mezi nimi byla, i přes veškeré neshody, ohledně Jana bezproblémová. Rodiče se mezi sebou a se souhlasem Jana dohodli na střídavé péči v týdenních pravidelných intervalech. V tomto případě byla střídavá péče velmi dobrým východiskem porozvodové péče vzhledem k tomu, že se otec neodstěhoval od rodiny daleko a zůstal bydlet ve stejné lokalitě jako jeho bývalá žena se synem. Jan tak mohl navštěvovat stále stejnou základní školu, zájmové kroužky a nemusel si hledat nové kamarády. Jan přijmul situaci svých rodičů dobře vzhledem k tomu, že mu společně vše vysvětlili a zodpověděli mu jeho veškeré otázky. Ve škole i proto neměl Jan problém s prospěchem a to ani před rozvodem a ani po něm.

Prognóza, shrnutí

V tomto případě si myslím, že je porozvodová péče formou střídavé péče velice vhodná pro zdravý vývoj a spokojenost nezletilého dítěte, které bude mít stále v pravidelných intervalech kontakt jak s matkou, tak s otcem. Je také důležité, že byla mezi oběma bývalými manžely zachována schopnost komunikace a „zdravý rozum“ při řešení následné péče a výchovy o jejich nezletilého syna. V době, kdy se oba rodiče s Janem domluvili na střídavé péči, neměl ani jeden z rodičů nového partnera a žili sami. I proto se tedy mohlo nové uspořádání domácností zaběhnout bez větších problémů a možných rušivých elementů.

Další vývoj záleží především na chování jeho rodičů, případně jejich partnerů.

7.2.2. Kazuistika č. 2 – svěření do péče matky

Petra, 15 let

Rodinná anamnéza

Petra se narodila v listopadu roku 2000 nesezdaným rodičům Monice a Tomášovi po dvouletém vztahu. Matce bylo v době jejího narození 35 let a jejímu otci bylo 28 let. Po dalších třech letech její rodiče uzavřeli sňatek. Petry rodiče se rozvedli, když jí bylo 6 let, tj. v roce 2006. Rozvedli se na žádost matky z důvodu manžellovy opakované nevěry. Komunikace mezi jejími rodiči byla od té doby velmi špatná.

Osobní anamnéza

Petra nenavštěvovala mateřskou školu, protože žila s rodiči a prarodiči v jednom domě a její prarodiče se o ní během doby, kdy byli rodiče v zaměstnání, starali.

Do spisové evidence orgánu sociálně-právní ochrany dětí byla tedy zaevidována v souvislosti s rozvodem jejích rodičů. Rozvod rodičů byl plný sporů ohledně výživného, rozdělení společného majetku rodičů atd. Dalším problémem bylo to, že Petřin otec neusnesl to, že jeho manželka podala žádost o rozvod, bylo to pod jeho hrdost. Petra chtěla žít s matkou, což nebyl u soudu problém, protože otec na to také přistoupil a souhlasil s tím. Otec si měl brát Petru jednou za čtrnáct dní na víkend, jak rozhodl soud po domluvě rodičů. Po čase však otec o Petru přestal úplně jevit zájem, pravděpodobně z důvodu založení „nové“ rodiny. Orgán sociálně-právní ochrany se snažil zkontaktovat s otcem, ale bez jakékoliv odezvy. Otec také přestal platit výživné v intervalech, které mu stanovil soud, a tuto situaci musel soud znovu řešit. Po soudním řízení opět začal plnit svou vyživovací povinnost. Vztah mezi otcem a dcerou však zcela vymizel, a i když se Petra snažila kontaktovat otce a vztah s ním znovu navázat, nepodařilo se to.

Prognóza, shrnutí

Vzhledem k chování otce bylo svěření Petry do péče matky nejlepším řešením. Otec nejevil o dceru po rozvodu velký zájem a v případě svěření Petry do jeho péče by mohlo z tohoto důvodu docházet k zanedbávání její výchovy a celkové péče o ní. Záleží na budoucnosti a podle mého názoru hlavně na osobním vývoji a přístupu především otce, zda si k sobě opět najdou cestu a budou spolu vycházet, tak jak by otec s dcerou měl.

Její současný vztah s otcem by mohl mít negativní dopad na její budoucí život. Hlavně z toho důvodu, že přišla o svého otce jako o hlavní mužský vzor a v dospělosti by se mohla následkem toho např. vyhýbat vážným vztahům s muži.

7.2.3. Kazuistika č. 3 – svěření do péče otce

Magdaléna a Barbora, 6 let

Rodinná anamnéza

Bára a Magda jsou dvojčata, která se narodila Jiřímu a Elišce v roce 2009. Matce bylo v době narození dcer 21 let a otci 27 let. Matka tehdy neměla dodělanou odbornou

střední školu a Jiří pracoval jako skladník. Před tím, než Eliška poznala Jiřího, byla drogově závislá. Jiří jí pomohl drogovou závislost překonat. Po dvou letech uzavřeli sňatek a do roka se jim narodily dcery Magda a Bára. Vše bylo v pořádku a drogová závislost se zdála být překonána. Elišce vydržela abstinence od narození dcer další čtyři roky. V té době nastaly velké potíže, jejichž příčina není příliš jasná, ale Eliška se přestala věnovat svým malým dcerkám a raději se věnovala svým přátelům a začala znovu užívat drogy. Jiří se jí snažil opět pomoci. Vzhledem k tomu, že měl dobře placenou, ale časově náročnou práci, musel si zkrátit pracovní úvazek, aby se mohl více věnovat své ženě a dětem. Nakonec matka od rodiny odešla. Otcí došla trpělivost a podal návrh o rozvod a zažádal o výhradní péči o své dvě dcery Magdu a Báru. Matka se také snažila dostat dcery do své péče, ale kvůli své drogové závislosti to nebylo možné, protože by se o ně nedokázala postarat a zajistit jim zdravý a kvalitní život, který by pro svůj správný vývoj rozhodně potřebovaly. Soud rozhodl, s přispěním kolizního opatrovníka, o svěřeni dětí do výhradní péče otce. Otec zvládal péči o dcery velice dobře. Výhodou bylo to, že mu pomáhali i jeho rodiče, kteří bydleli nedaleko. Matka holčiček byla v té době velice konfliktní a komunikace s ní byla velice problémová. Po čase přistoupila na návrh léčení drogové závislosti, aby se mohla stýkat se svými dětmi a pokusila se napravit svojí životní chybu.

Osobní anamnéza

Magda s Bárou celou situaci zvládaly víceméně bez větších potíží, protože se jim otec snažil vše vysvětlit a dostatečně se jim věnoval. Když byl otec v práci, tak byly u svých prarodičů, kteří se o ně s láskou starali. Obě dcery měly období, kdy matku vidět nechtěly, protože měly zažité sliby, které většinou nedodržela a tím své dcery dost zklamala. Drogy pro ní byly v té době více než vlastní dcery. Díky otcově zdravému rozumu se nestalo, že by své dcery štvál a nabádal proti matce, protože věřil, že vše bude zase dobré a tak nechtěl zcela rozumně zkazit vztah dcer s matkou.

Dnes obě dcery navštěvují první třídu, žijí stále s otcem. Ve škole si vedou bez velkých obtíží. Občas se zdají být smutné a zamyšlené. Matce se zatím daří dodržovat abstinenci a s dcerami se snaží po dohodě s otcem pravidelně stýkat. Dvojčata se na ni vždy těší.

Prognóza

Rozhodnutí soudu o svěřeni dcer do výhradní péče otce bylo v té době nejlepším řešením. Pokud se situace zlepší, tak by podle mě bylo vhodné zkusit zažádat o úpravu porozvodové péče o děti. Záleží především na dodržení trvalé abstinence matky a jejím dalším spořádaném životě. Otec s matkou problémy v komunikaci nemají a o své dcery

mají oba velký zájem. Například střídavá péče by byla pro obě dcery podle mě v příznivé budoucnosti velice prospěšná. V tomto věku je, podle mého názoru, velmi důležitý pravidelný kontakt s oběma rodiči.

Tato situace vyžaduje velmi opatrný a individuální přístup z důvodu drogové závislosti matky v minulosti.

7.2.4. Kazuistika č. 4 – společná výchova

Soňa 12, Aleš 15

Rodinná anamnéza

Aleš se narodil do úplné rodiny manželů Alice a Šimona roku 2000 rok po svatbě. V době jeho narození bylo matce 28 let a otci 35 let. O tři roky později se narodila jeho sestra Soňa. Matka pracovala jako účetní v soukromé firmě, kterou vedl její manžel a otec dětí. Rodina žije ve velkém domě, nedaleko žijí i prarodiče.

Osobní anamnéza

Aleš i Soňa navštěvovali mateřskou školu, pak i základní školu v místě jejich bydliště. Za celou dobu neměli žádné výrazné problémy v chování nebo prospěchu. K rozvodu jejich rodičů došlo po 12 letech manželství po domluvě z toho důvodu, že to mezi nimi již „vypchalo“. Rodiče to svým dětem oznámili šetrně a vše jim podrobně vysvětlili. Obě děti to vzaly, nejspíše vzhledem k jejich věku a rozumové vyspělosti, velmi dobře. Často se stává, že se děti v tomto věkovém období špatně vypořádávají s rozvodem jejich rodičů.

U soudu a s pomocí orgánu sociálně-právní ochrany dětí se rodiče domluvili na společné výchově svých dvou nezletilých dětí, pro které se tato forma porozvodové péče jevila jako nejlepší řešení. Obě děti tím byly nadšeny z toho důvodu, že každý den budou v kontaktu s oběma rodiči a neprijdou tak o žádného z nich. Výhodou byla i možnost stálého společného bydlení vzhledem k velikosti domu. Otec i matka žijí v oddělených místnostech, ale společné prostory obývají společně. I o děti se nadále starají společně.

Prognóza, shrnutí

Tato forma porozvodové péče je velmi vhodná v případech, kdy se rodiče dokáží domluvit, jako tomu bylo v tomto případě. Další velkou výhodou bylo, že rodina měla i po rozvodu možnost vhodného bydlení pro fungování této formy péče a otec se nemusel stěhovat pryč.

Dnes jsou to téměř čtyři roky po rozvodu a výchova společnou formou stále funguje. Rodiče spolu i přesto, že již nejsou manželé, nadále velmi dobře vycházejí a děti, dle mého názoru díky tomu nemají žádné výchovné nebo prospěchové problémy. Myslím

si, že k takové bezproblémové situaci přispívá i to, že si zatím ani jeden z rodičů nenašel nového partnera.

7.3. Shrnutí

V praktické části se mi prostřednictvím krátkého dotazníkového šetření potvrdilo mé očekávání. Respektive se mi potvrdily obecně známé skutečnosti, že je stále většina nezletilých dětí po rozvodu svěřena do výhradní péče matky. Dále se mi potvrdilo, že výhradní péče otce už není takové tabu, jako bývalo před několika lety. Co se týká střídavé péče, tak počet žádostí o tuto formu porozvodové péče také stoupá, avšak většinou se neobejde bez konfliktů a problémů. Ohledně společné péče se mi také potvrdilo očekávání, že tato forma porozvodové péče není příliš častá.

Případové studie formou kazuistik mi potvrdily, že ke každému případu je nutno přistupovat individuálně, protože každému jedinci vyhovuje něco zcela jiného a každý je i jinak ochotný či přizpůsobivý.

Závěr

Myslím si, že rozvodová problematika je v dnešní době velice aktuální téma a že se často podceňuje. Také by se nemělo opomenout to, že dopadá na členy jednoho z nejdůležitějších lidských společenství a tím je rodina. Dopad rozvodu a někdy i dopad předrozvodového období je podle mého názoru vždy negativní a těžký pro všechny zúčastněné. Je to téma velmi citlivé a obsáhlé a cílem mé práce nebylo zaměřit se zcela podrobně na všechny aspekty této problematiky. Snažila jsem se zmapovat a zaměřit se na tento společenský problém spíše všeobecně. Snažila jsem se popsat, jaké situace mohou nastat, jaké formy porozvodového uspořádání jsou nejběžnější, případně nastínit možnosti řešení nastalých problémů a ukázat nezastupitelnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí v této oblasti. Na téma rozvodů a porozvodové péče bylo napsáno již mnoho prací a studií, z některých jsem čerpala, čerpala jsem ale také ze svých vlastních zkušeností a zkušeností lidí z okruhu mých známých. Rozvod a následné porozvodové uspořádání jak majetkových věcí, tak uspořádání péče o nezletilé děti se stává velmi častým jevem současné společnosti. V lepších případech se na péči o děti dokáží manželé nebo partneři domluvit, v těch případech, kdy k této domluvě nedojde, musí nastoupit jako prostředník pro sjednání domluvy stát a v případě porozvodové péče o nezletilé děti OSPOD. Sama jsem absolvovala několikrát praxi na odděleních sociálně-právní ochrany dětí a vyzkoušela jsem si na vlastní kůži, čím procházejí jak sociální pracovníci, tak i druhá strana tohoto dění tedy děti a rodiče.

Důležité je nezanedbat v tomto období děti a jejich psychiku, je nutné brát ohledy především na to, jak se cítí a co v takové, pro ně těžké životní situaci, prožívají. Proto je důležité neustálé vzdělávání pracovníků a všech, kteří pracují s dětmi, protože dětská duše je křehká a musí se s ní zacházet opatrně. Každá osoba je individualita, takže sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí nemůže vycházet plošně ze stejných „šablon“ a přistupovat ke všem osobám postiženým rozvodem stejně. Je moc důležité ke každému případu přistupovat individuálně, opatrně a s velkým rozmyslem. Nenahraditelnou rolí orgánu sociálně-právní ochrany dětí je i možnost využití bezplatného poradenství, kdy i tímto způsobem podává pomocnou ruku všem potřebným rodinám, které procházejí rozvodem. Rodiny se v těchto obtížných životních situacích mohou obrátit i na různé manželské a rodinné poradny, případně využít rodinnou terapii, která by napomohla zlepšit jejich situaci.

Musím však zmínit i fakt, že někteří lidé mají stále odmítavý postoj k sociálním pracovníkům na OSPOD a vnímají je jako ty, kteří berou děti od rodiny a vměšují se do soukromí lidí. Na druhou stranu musím připustit, že i pracovníci OSPOD jsou jen lidé, nejsou tedy neomylní a mohou se leckdy dopustit při své práci chyby. I přesto jsem však přesvědčená, že role OSPOD a soudů je při řešení těchto těžkých životních situací velice důležitá a nezastupitelná.

Použitá literatura

- COLOROSOVÁ, Barbara. *Krizové situace v rodině: jak pomoci dětem překonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adopce*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2008, 239 s. ISBN 978-80-249-1027-7.
- GJURIČOVÁ, Šárka a Jiří KUBIČKA. *Rodinná terapie: systemické a narativní přístupy*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2009, 280 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2390-7.
- KRATOCHVÍL, Stanislav. *Manželská terapie*. 2.,rozšř.vyd. Hradec Králové: Mach, 1992, 271 s.
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál. 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3
- MÁROVÁ, Zdeňka, RADVANOVÁ, Senta a MATĚJČEK, Zdeněk. *Výchova dětí v neúplné rodině*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975, 113 s. Knihy pro rodiče.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 98 s. Praha: Portál, 1994, 98 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele.
- MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 128 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 2. vydání, Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1989.
- MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2. rozš. vyd. Praha: Portál, 2014, 214 s. ISBN 978-80-262-0522-7
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 161 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9
- MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008, 380 s. ISBN 978-80-7367-502-8.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2. přeprac. Praha: Portál, 2008, 272 s. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, 171 s. ISBN 978-80-262-0697-2.
- MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina: (mýty a skutečnosti)*. Vyd. 1. Brno: Blok, 1990, 184 s. ISBN 8070290188
- PLAŇAVA, Ivo. *Jak se nerozvádět*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1994, 118 s. ISBN 8071691291.

- PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000, 294 s. ISBN 80-7239-039-2.
- PLAŇAVA, Ivo. *Po rozvodu*. Praha: Mona, 1986, 96 s. Knihovnička Vlasty.
- POUPĚTOVÁ, Šárka. *Netrapte se po rozvodu: [právní rozvod a psychorozvod, děti rozvedených rodičů, nový vztah, nová rodina]*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 176 s. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-2046-3.
- RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, 265 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-01-6.
- ŠŤASTNÁ, Anna. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2009, 131, 7 s. ISBN 978-80-7416-038-7.
- VYMĚTAL, Jan. *Úzkost a strach u dětí: (jak jim předcházet a jak je překonávat)*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 181 s. ISBN 80-7178-830-9.
- WARSHAK, Richard Ades. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996, 237 s. Rádci pro život (Portál). ISBN 80-7178-089-8.
- ZAKOUŘILOVÁ, Eva. *Speciální techniky sociální terapie rodin*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, 191 s. ISBN 978-80-262-0583-8.

Jiné literární zdroje

- BURIÁNOVÁ, Veronika. Rigoriózní práce Rodina v procesu porozvodové adaptace v kontextu OSPOD: případová studie, poradenská práce z pohledu psychologa. Praha 2013.
- MPSV ČR. *Porozvodové konflikty; Jak řešit porozvodové konflikty*. Praha 2009
- Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.
- Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.

Elektronické zdroje

Sekundární viktimizace [online]. [cit. 2015-03-03]. Dostupný z WWW <www.ditekrize.cz/sekundarni-viktimizace>

Syndrom CAN [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupný z WWW <www.ditekrize.cz/syndrom-can>

Rozvod a děti: Víte co je syndrom zavrženého rodiče [online]. [cit. 2015-04-03]. Dostupný z WWW <www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/rozvod-a-deti-vite-co-je-syndrom-zavrzeneho-rodice-60.html>

Jaké je složení domácností v ČR? [online]. [cit. 2015-02-07]. Dostupný z WWW <www.czso.cz/csu/czso/jake_je_slozeni_domacnosti_v_cr20130307>

Legislativa a systém sociálně-právní ochrany [online]. [cit. 2015-02-20]. Dostupný z WWW <www.mpsv.cz/cs/14304>

Informace pro rodiče o výkonu sociálně-právní ochrany dětí [online]. [cit. 2015-04-08]. Dostupný z WWW <www.praha6.cz/ochrana_deti.html>

Sborník z kongresu Pardubice 2013: Střídavá porozvodová péče [online]. [cit. 2015-04-01]. Dostupný z WWW <www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2014011601>

Střídavá péče o děti po rozvodu očima psychologa [online]. [cit. 2015-04-13]. Dostupný z WWW <www.azrodina.cz/1699-stridava-pece-o-deti-po-rozvodu-ocima-psychologa>

Přílohy

Dotazník pro sociální pracovníky

1. Jaké jsou možnosti porozvodové péče, které v rámci OSPOD využíváte?
2. Jaké formy možnosti porozvodové péče nejčastěji využíváte?
3. Setkáváte se často se střídavou péčí jako možností porozvodové péče?
4. Jaký je Váš názor na střídavou péči?
5. S jakými reakcemi rodičů se v rámci dohodnutí střídavé péče setkáváte?

Summary

The bachelor's work named „The possibilities after divorce care from viewpoint of OSPOD“ research problems of period of before divorce, midstream of divorce and after divorce period from viewpoint care about minor children and overall progress of family, which go through it. The bachelor's work is separated to seven chapters and has theoretical and practical part.

The first chapter of theoretical part named „The family“ describes progress of family from historical period to the present day. In first chapter I describe function of family and typology of family. Next I research syndrome of child abuse and neglect, choice of partner, subsequent issues of marriage, family and child, when I describe basic need of child, which is necessary for healthy physical and psychological progress.

The second chapter named „The divorce“. In second chapter I research issue of divorce and I indicate percentage of divorces in Czech Republic. Next I describe parental alienation syndrome and I indicate difference of justice divorce and psychological divorce.

The third chapter with name „OSPOD“ indicates basic information about it. Next I research function of this authority during divorce and after divorce care.

The fourth chapter has name „Forms of after divorce care“. In this chapter I describe after divorce care and type of after divorce care like custody of one parent, shared custody and joint custody.

The fifth chapter has name „The impact to the psyche“ and is divided into two chapters, in which I describe impact to the psyche of child and his parents. Next I outline important theme, which researches issues of the arrival of a new parent's partner into the family.

The sixth chapter with name „The impact on the economy of the family“, in which I describe theme of alimony.

The seventh chapter is the practical part of bachelor's work. It has introduction, short survey, four case studies and short summary.

The last part of my bachelor's work is conclusion, in which I summarize the findings and results of my bachelor's work.